

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР
ЗАОЧНО-ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: «**Медіа-тероризм в умовах пост-правди: дискурс-аналіз
(на матеріалах про російсько-українську війну)**»

Виконала студентка 2 курсу,

групи МЖ-21 (3)

Спеціальності 061 «Журналістика»

Шершньова Олена Володимирівна

Керівник – кандидат наук з державного
управління, доцент

Штурхецький Серій Володимирович

Рецензент – кандидат політичних наук,
доцент

Шинкарук Антон Любомирович

Острог, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 МЕДІА-ТЕРОРИЗМ ЯК ОБ’ЄКТ ВИВЧЕННЯ	9
1.1 Медіа-тероризм у науковому дискурсі.....	9
1.2 Медіа-тероризм в умовах пост-правди: поняття та особливості реалізації	18
Висновки до 1 розділу	27
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІА-ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ПОСТ-ПРАВДИ.....	28
2.1 Сучасні наукові дослідження проявів медіа-тероризму	28
2.2 Дискурс-аналіз як методика дослідження сучасного медіа-простору ...	37
Висновки до 2 розділу	45
РОЗДІЛ 3 ДИСКУРС-АНАЛІЗ ПРОЯВІВ МЕДІА-ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ПОСТ-ПРАВДИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ)	47
3.1 Методика дискурс-аналізу проявів медіа-тероризму в умовах пост- правди.....	47
3.2 Результати дискурс-аналізу проявів медіа-тероризму в умовах пост- правди (на матеріалах про російсько-українську війну)	54
Висновки до 3 розділу	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження: В умовах російсько-української війни дослідження проблематики медіа є важливими з деяких ключових причин, що мають сталі наслідки як для медіа-сфери, так і для політичної системи загалом.

По-перше, *оцінка впливу медіа на конфлікт*: засоби масової інформації (ЗМІ, медіа) можуть відігравати значну роль у ескалації або деескалації конфліктів, в тому числі воєнного характеру. Дослідження медіа-діяльності можуть допомогти зрозуміти, як висвітлення в ЗМІ впливає на громадську думку та як воно може сприяти продовженню/ подоланню конфлікту. Так, напрацювання авторських колективів Національної академії Служби безпеки України¹² зосереджують останні дослідження з проблематики стратегічних комунікацій в умовах гібридної війни, зокрема, впливів медіа в сучасних глобальних умовах.

По-друге, *інформування про політичні рішення*: дослідження медіа-активностей, в тому числі тих, що не відповідають загальним нормам журналістської етики, дозволяють політикам зрозуміти, як медіа-висвітлення впливає на громадську думку та як використовувати інструменти медіа для вирішення конфліктних ситуацій.

По-третє, *розуміння упередженості медіа*: під час воєнного конфлікту – війни упередженість медіа може впливати на громадську думку та формувати сприйняття ситуації населенням як країни-агресора, так і країни, що чинить йому опір. Дослідження медіа можуть допомогти виявити упередженість у висвітленні новин і дати розуміння того, як різні медіа висвітлюють російсько-

¹ Баровська, А.В. та ін. (2018). Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія. К.: Нац. акад. Служби безпеки України, 517 с. URL; https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_157_23158169.pdf. (дата звернення: 10.11.2023).

² Азарова, В. та ін. (2021). Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія. К.: Нац. акад. Служби безпеки України, 500 с. URL; https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_157_93159068.pdf. (дата звернення: 10.11.2023).

українську війну. Як зазначає **Д. Шевчук**: *«політичні дискурси мають значний вплив на формування політичної реальності»*³.

По-четверте, *перевірка пропаганди та медіа-нарративів*: як російську федерацію (рф), так і Україну звинувачують у використанні пропаганди для маніпулювання громадською думкою. Саме тому дослідження медіа можуть допомогти визначити механізми її використання для формування як позитивних, так і «ворожих» нарративів у інформаційному просторі України. До слова, **Є. Ланюк** зазначає: *«Досвід використання інформаційних технологій для контролю за суспільством поставили собі на службу не лише авторитарні, а й демократичні країни. Серед урядів у низці країн набуває популярності практика наджінгу («nudging» – підштовування). Наджінг – це не пропаганда і не законодавча регуляція, а створення такого психоемоційного фону, який змушує індивіда ніби вільно обрати певну лінію поведінки. Наджінг включає, зокрема, маніпуляцію зі стрічкою новин у Facebook чи результатами, які з'являються в пошукових системах ... йдеться про «ліберальний патерналізм», коли держава сама вирішує, що є благом для її громадян та керує їх поведінкою»*⁴.

Загалом, будь-які медіа-дослідження є важливими в контексті російсько-української війни, оскільки вони дозволяють зрозуміти інструментальну, просвітницьку та пропагандистську ролі, які медіа відіграють у цих обставинах. Саме тому аналіз медіа-тероризму в умовах пост-правди є **актуальним**.

Стан наукової розробленості теми: На сьогодні існує обмежене коло досліджень, що стосуються характеристик медіа-тероризму у сучасних умовах. Так, **Л. Макінтайр** у своїй праці «Пост-правда» дає таке визначення цього поняття: *«твердження, нібито почуття вірогідніші за факти, заради*

³ Шевчук, Д. (2010). Політичний дискурс: проблема реалізації політики поміж текстом і контекстом. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культура і соціальні комунікації»*. Вип. 2. С. 151-159. С. 158.

⁴ Ланюк, Є. (2017). Постправда і постлюдство. Постправда як чинник симулятивної деконструкції соціальнополітичного і культурного порядку в інформаційному суспільстві. 03.04.2017. *Zbruc̆*. URL: <https://zbruc.eu/node/64267>. (дата звернення: 09.06.2023).

політичного підкорення реальності»⁵. Важливою публікацією є аналітична стаття Дж. Харсіна «Дослідження пост-правди та критичної комунікації»⁶ в Оксфордській дослідницькій енциклопедії комунікації.

Серед закордонних дослідників та дослідниць, які аналізували феномен медіа-тероризму або його окремі аспекти, доцільно виділити: А. Н. Аван, М. Б. Алтієр, Д. Л. Альтгейд, К. Арчетті, С. Атран, Е. Л. Брайант, Дж. М. Бергер, М. Блум, Г. Вейманн, Б. Гоффман, А. Далгаард-Нільсен, Б. М. Дженкінс, Дж. дер Деріан, Д. Келлнер, М. Конвей, С. Коттл, Д. Кумар, А. Ленкфорд, Дж. М. Метцл, Б. Накос, Ф. Сейб, Б. Дж. Філліпс та багатьох інших, хто працює у сфері дослідження комунікації, медіа-дискурсу, психології, філософії, соціології, політології та міжнародних відносин.

Дослідження медіа є важливим інструментом для розвитку медіа-ландшафту в Україні та забезпечення громадян якісною інформацією. Так, серед українських науковців варто відзначити В. Алещенко⁷, Л. Веселову⁸, М. Гринчук⁹, В. Мокляк¹⁰, О. Рогову¹¹, Яворську Г.^{12,13} та інших. Разом з тим,

⁵ Макінтайр, Л. (2021). Постправда/ пер. з англ. Р. Свято. К: ArtHuss, 208 с. Серія «Що варто знати про...» С. 170.

⁶ Harsin, J. (2018). Post-Truth and Critical Communication Studies. *Oxford Research Encyclopaedia of Communication*. URL: <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-757>. (дата звернення: 08.03.2023).

⁷ Алещенко, В. (2016). Феноменологія «гібридної війни» та її особливості у виконанні російської федерації: інформаційно-психологічний аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, Вип. 1, 6-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_vsn_2016_1_3. (дата звернення: 09.03.2023).

⁸ Веселова, Л.Ю. (2020). Кібербезпека в умовах гібридної війни: адміністративно-правові засади: монографія/ Одеса: Гельветика, 486 с.

⁹ Гринчук, М. (2017). Сучасні методи та технології інформаційного тероризму. *Медіа-форум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент: збірка наукових праць*. Чернівці: Чернівецький національний університет, Том 5. С. 64-75. URL: <http://en.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/64-Гринчук.pdf>. (дата звернення: 09.03.2023).

¹⁰ Мокляк, В.В. (2017). До питання про роль засобів масової інформації у терористичній діяльності. Традиції та новачі юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», С. 339-341. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10921/Moklyk%20Том%202_2017-135.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення: 08.03.2023).

¹¹ Рогова, О.В. (2004). Тероризм як вид комунікативних технологій. *Культура народів Причорномор'я*, №49. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74262/20-Rogova.pdf?sequence=1>.

¹² Яворська, Г.М. (2016). Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети*, 4(141), 41-48. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/yavorskaya.pdf>. (дата звернення: 08.03.2023).

¹³ Яворська, Г.М. (2016). Концепт «війна»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети. Серія : Філософія.*, 1, 14-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_1_4. (дата звернення: 09.03.2023).

окремі комплексні дослідження медіа-тероризму в умовах пост-правди є відсутніми як в Україні, так і закордоном.

Мета дослідження – охарактеризувати поняття та особливості реалізації медіа-тероризму в умовах пост-правди, засновуючись на дискурс-аналізі матеріалів про російсько-українську війну.

Для реалізації мети було поставлено такі **завдання дослідження**:

- узагальнити представлення поняття медіа-тероризму у науковому дискурсі;
- уточнити методичні засади дискурс-аналізу медіа-тероризму у науковому дискурсі;
- прокласифікувати підходи до дискурс-аналізу;
- визначити особливості дискурс-аналізу проявів медіа-тероризму в умовах пост-правди (на матеріалах про російсько-українську війну).

Об'єкт дослідження: Медіа-тероризм в умовах пост-правди.

Предмет дослідження: Дискурс-аналіз медіа-тероризму в умовах пост-правди.

Хронологічні межі дослідження: матеріали з 24 лютого 2022 року по 30 листопада 2023 року.

Методологічна база дослідження включає такі методи як загальнонаукові, так і спеціальні: *аналіз* та *синтез* (розчленування та вивчення цілісності складових явищ пост-правди та медіа-тероризму (пп.1.1, пп.1.2)), *узагальнення* (збір та впорядкування теоретичного матеріалу з проблематики медіа-тероризму в науковому дискурсі (пп.1.1, пп.1.2, пп.2.1) та емпірики (пп.3.2)), *абстрагування* (визначення особливостей висвітлення подій медіа, включно з терористичними активностями в умовах пост-правди (пп.1.2)), *порівняння* та *класифікація* (визначення дискурс-аналізу як методики дослідження сучасного медіа-простору (пп.2.2)), *deskриптивний аналіз* та *аналогія* (характеристика сучасних наукових досліджень проявів медіа-тероризму (пп.2.1)), *дискурс-аналіз*, *критичний аналіз дискурсу* та *екстраполяція* (пп.3.1, пп.3.2).

Наукова та практична значущість роботи: Напрацювання, що представлено у роботі, можуть допомогти виявити та проаналізувати нові аспекти медіа-тероризму в умовах пост-правди, а також розширити розуміння сучасних викликів у сфері інформаційної безпеки. Аналіз дискурсу в контексті російсько-української війни дозволяє визначити та відобразити як саме різні медіа-платформи формують уявлення громадськості про неї в умовах власне пост-правди. Результати роботи можуть стати основою для як розробки стратегій протидії медіа-тероризму в умовах пост-правди, зокрема щодо вдосконалення алгоритмів фільтрації інформації, розвитку навичок критичного мислення тощо, так і підвищення інформаційної грамотності населення та окремих соціальних груп.

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. У першому розділі охарактеризовано медіа-тероризм як об'єкт вивчення, зокрема, особливості його реалізації в умовах пост-правди та у науковому дискурсі. У другому розділі визначено методичні засади дослідження медіа-тероризму в умовах пост-правди, включаючи аналіз сучасних наукових досліджень проявів медіа-тероризму. У третьому розділі здійснено виклад результатів дискурс-аналізу проявів медіа-тероризму в умовах пост-правди (на матеріалах про російсько-українську війну).

Апробація: Результати магістерської роботи було апробовано:

- під час Міжнародної науково-практичної студентської інтернет-конференції «Комунікація та інформаційна війна» (Острог, 20 жовтня 2022 року)¹⁴;
- у статті «Прояви інфодемії під час російсько-української війни» (у співавторстві з К. Якуніною)¹⁵; під час Міжнародної науково-

¹⁴ Шершньова, О.В. (2022). Медіа-тероризм як гібридна загроза в умовах постправди. *Комунікація та інформаційна війна: Програма Міжнародної науково-практичної студентської інтернет-конференції* (Острог, 20 жовтня 2022 року). 9 с. С. 4.

¹⁵ Шершньова, О.В., Якуніна, К.І. (2022). Прояви інфодемії під час російсько-української війни. *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», 17, С. 88-94.*

практичної студентської інтернет-конференції «Гібридна й інформаційна війна у теоретичному та прикладному аспектах» (м. Острог, 24 листопада 2022 року)¹⁶;

- у тезах доповіді «Концепція пост-правди та загрози гібридного типу: роль журналістики» під час Науково-педагогічного стажування «Формування професійної культури фахівця з журналістики, реклами та PR» (Вроцлавек, 30 січня – 12 березня 2023 року)¹⁷;
- XXVIII наукової викладацько-студентської конференції «Дні науки» в Національному університеті «Острозька академія» (Острог, 15-19 травня 2023 року)¹⁸;
- у науковій статті у науковому виданні «Пресознавство. Press Studies» «Медіа-тероризм в умовах пост-правди: до постановки питання»¹⁹.

¹⁶ Шершньова, О.В. (2022). Медіа-тероризм як гібридна загроза в умовах постправди. *Гібридна й інформаційна війна у теоретичному та прикладному аспектах: Програма Міжнародної науково-практичної студентської інтернет-конференції* (м. Острог, 24 листопада 2022 року). 9 с. С. 4.

¹⁷ Шершньова, О.В. (2023). Концепція постправди та загрози гібридного типу: роль журналістики. *Scientific and pedagogical internship "Formation of the professional culture of a specialist in journalism, advertising and PR"*: Internship proceedings, January 30 – March 12, 2023. Wloclawek, 36 p., P. 33-35.

¹⁸ Шершньова, О.В. (2023). Сучасні наукові дослідження проявів медіа-тероризму. *Програма XXVIII наукової викладацько-студентської конференції «Дні науки» в Національному університеті «Острозька академія»* (Острог, 15-19 травня 2023). 107 с. С. 26.

¹⁹ Шершньова, О.В. (2023). Медіа-тероризм в умовах постправди: до постановки питання. *Пресознавство. Press Studies*. Вип. 2., С. 276-291. URL: https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/fahovi-vydannya/zhurnal_presoznavstvo/zhp_2023_2/pps_2023_2_ukr_shershnova_o/ (дата звернення: 14.10.2023).

РОЗДІЛ 1

МЕДІА-ТЕРОРИЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ

1.1 Медіа-тероризм у науковому дискурсі

Сучасні тенденції розвитку медіа-ринків, а також геополітична ситуація, що складається у Східній Європі, засвідчують те, що науковий дискурс збагачується новими термінами та семантичним навантаженням на вже існуючі терміни. Так, під час практичної роботи в умовах невизначеності або BANI-світу журналісти час від часу стикаються з окремими аспектами порушення кодексів журналістської етики, тим самим примножуючи інформаційні приводи та поширюючи «ворожі» наративи у інформаційному просторі України, які можна кваліфікувати як **прояви медіа-тероризму** за окремими ознаками.

Загалом, **BANI-світ**²⁰ – це концепція, яка описує нову реальність, що виникає внаслідок конвергенції чотирьох основних тенденцій:

- *крихкість*: відноситься до тенденції складних систем руйнуватися та катастрофічно виходити з ладу, а не витончено деградувати;
- *тривожність*: описує зростаючий рівень стресу, тривоги та невизначеності, які відчують люди внаслідок швидких змін і непередбачуваності в навколишньому світі;
- *нелінійність*: посиляється на той факт, що багато систем у світі BANI характеризуються нелінійною динамікою, що означає, що невеликі зміни можуть мати великі та непередбачувані наслідки;
- *незбагненість*: описує зростаючі труднощі осмислення світу та розуміння складних систем, які його формують²¹.

²⁰ Cascio, J. (2020). Facing the Age of Chaos. URL: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d>. (дата звернення: 27.07.2023).

²¹ BANI World: What is it and Why We Need it? (2023). URL: <https://digitalleadership.com/blog/bani-world>. (дата звернення: 27.07.2023).

BANI-світ – це термін, який використовується для опису зростаючої складності та непередбачуваності нашого світу у період після пандемії COVID-19²². Медіа-тероризм в умовах невизначеності, в тому числі означає використання сенсаційного висвітлення в ЗМІ для «вмонтування» страху у суспільну свідомість, що спостерігалось протягом всієї історії людства, зокрема, під час подій 11 вересня 2001 року. Так, після терактів медіа широко висвітлювали цю подію, часто зосереджуючись на трагедії та загибелі людей, а також підкреслюючи загрозу тероризму та можливість майбутніх атак. Таке медіа-висвітлення мало на меті поінформувати громадськість про події та надати контекст, але воно також сприяло формуванню відчуття страху та незахищеності серед населення.

Подібним чином, під час COVID-19 комунікування інформації щодо пандемії було широким і часто зосереджувалося на кількості випадків, смертей і потенціалі поширення вірусу, а також включало історії людей, які перенесли важку хворобу або смерть від вірусу, що сприяло поширенню почуття страху та паніки серед громадськості²³. Хоча висвітлення у медіа може сприяти появі тривоги та системного дистресу, воно джерело інформації про важливі події, заходи та ситуації. Саме це підкреслює необхідність нових підходів до вирішення проблемних питань у сфері медіа, а також нових способів мислення щодо взаємовідносин/ взаємозалежностей між людиною та технологіями, в тому числі ChatGPT²⁴, суспільством і природою.

У такому BANI-середовищі, включно в умовах повномасштабного вторгнення (в умовах воєнного стану²⁵), журналісти відіграють важливу роль у забезпеченні якості та достовірності інформації, адже повинні перевіряти джерела інформації, факти та дані, які вони наводять у своїх статтях і

²² Мельник, М. (2022). Тендітна та неспокійна епоха: як технології змінюють світ і як бути до цього готовим. URL: <https://highload.today/uk/blogs/tenditna-ta-nespokijna-epoha-yak-tehnologiyi-zminuyut-svit-i-yak-but-i-do-tsogo-gotovim/> (дата звернення: 24.06.2023).

²³ Солонько, О. (2023). Інфодемія. Зброя дезінформації у вірусну епоху. Markobook, 392 с.

²⁴ ChatGPT. Get instant answers, find creative inspiration, learn something new. URL: <https://openai.com/chatgpt> (дата звернення: 24.06.2023).

²⁵ Закон України «Про правовий режим воєнного стану». 12 травня 2015 року № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

репортажах, повинні бути об'єктивними у своїх висловлюваннях та діях, а також дбати про збереження своєї репутації та довіри читачів²⁶.

Загальновідомо, що медіа можуть бути упередженими (внутрішні програми, «темники», внутрішні політики тощо) та перебувати під впливом політичних чи економічних інтересів, зокрема, олігархічних (рис.1.1).

Рис.1.1. Інфографіка «Кому належать найбільші ЗМІ в Україні»²⁷

У випадку з війною між російською федерацією та Україною між двома країнами існує давня напруженість і конфлікти, які впливають на те, як вони зображуються в медіа. Медіа-ландшафт у рф жорстко контролюється урядом, і багато медіа мають зв'язки з Кремлем та спеціальними службами²⁸. Це означає, що урядові та силові структури можуть суттєво впливати на те, яка

²⁶ ЗМІ в умовах воєнного стану. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати (2022). URL: <https://detector.media/infospace/article/197627/2022-03-17-zmi-v-umovakh-voennogo-stanu-rekomendatsii-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky-shchodo-informatsii-yaku-ne-mozhna-rozgholoshuvaty/>. (дата звернення: 23.11.2023).

²⁷ Кому належать найбільші ЗМІ в Україні: опубліковано цікаву інфографіку (2019). URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2019-04-03/komu-prinadlejat-krupneyshie-smi-v-ukraine-opublikovana-interesnaya-infografika/159113>. (дата звернення: 23.11.2023).

²⁸ Щур, М. (2020). Пропагандисти Кремля використовують українські ЗМІ у боротьбі з Україною – експерти. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mirzakhania-surkov-dez%D1%96nformatsija-propaganda-zmi-ukrajina/31006854.html>. (дата звернення: 23.11.2023).

інформація повідомляється та як вона подається, здійснювати фреймінг інформаційних потоків.

Переважає більшість журналістів дотримуються суворих етичних стандартів і прагнуть повідомити правду чесно й точно²⁹. Зважаючи на це, можуть бути випадки, коли журналісти чи медіа з різних причин (фінансова вигода, особиста упередженість, тиск з боку керівництва чи зовнішніх джерел або бажання маніпулювати громадською думкою) беруть участь у нечесних діях, таких як створення сенсацій або замовчування певних фактів, що в умовах пост-правди стає майже нормою³⁰. Важливо вимагати від журналістів відповідальності за їх репортажі та критично оцінювати надану ними інформацію. Крім того, авторитетні інформаційні організації встановили стандарти та вказівки для своїх журналістів, зокрема, Кодекс етики професійних журналістів³¹, який наголошує на важливості правди, точності та прозорості у журналістиці.

Медіа-тероризм – це термін, який на сьогодні використовується для опису використання медіа-платформ, таких як соціальні мережі, для поширення пропаганди та екстремістських ідеологій, розпалювання насильства та сіяння страху та паніки серед населення³².

Останніми роками це стало серйозним занепокоєнням, оскільки Інтернет і соціальні медіа полегшили екстремістським групам поширення своїх повідомлень і охоплення глобальної аудиторії. Оскільки медіа є важливим джерелом інформації для громадян, які використовують їх для прийняття рішень та формування своєї думки про навколишній світ, то ця тематика важлива для зрозуміння їх впливу як на окремих громадян, соціальні групи та суспільство в цілому.

²⁹ Іванов, В.Ф., Штурхецький, С.В. (2011). Практикум із журналістської етики: Навчальний посібник / Передм. В.П.Мостового, за ред. проф. В.Ф. Іванова, К.: Комісія з журналістської етики, 312 с.

³⁰ Макінтайр Л. (2021). Постправа/ пер. з англ. Р. Свято. К: ArtHuss, 208 с.

³¹ Кодекс етики/ Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>

³² Медіа-тероризм: тепер і в Україні? (2002). URL: <https://detector.media/community/article/444/2002-05-21-media-teroryzm-teper-i-v-ukraini-/>. (дата звернення: 22.11.2023).

Загалом **медіа-тероризм** не є визнаною науковою категорією в межах академічного вивчення тероризму³³, він використовується в основному для позначення використання засобів масової інформації (таких як телебачення, газети та Інтернет) для поширення страху та паніки, часто з метою досягнення політичних чи ідеологічних цілей. Медіа-тероризм є складним та суперечливим явищем, яке передбачає використання медіа для поширення насильства або загрози насильства для досягнення політичних чи ідеологічних цілей. Цей термін часто є предметом дебатів, з різними визначеннями та розумінням у різних наукових галузях та політичному контексті.

Відтак, наукові розвідки проявів медіа-тероризму є актуальними на сьогодні з кількох причин. *Медіа-тероризм є відносно новим явищем, і привернуло підвищену увагу дослідників у останні роки. Це стосується використання ЗМК, таких як соціальні мережі, для поширення страху, паніки та дезінформації серед широкої громадськості з метою просування політичних, релігійних чи ідеологічних завдань. Галузі медіа-досліджень та дослідження тероризму постійно розвиваються та системно з'являються нові ідеї та перспективи їх аналізу. Розвиток цифрових комунікаційних платформ значно посилив потенціал медіа-тероризму, тож існує нагальна потреба в тому, щоб дослідники розуміли різні прояви медіа-тероризму в епоху цифрових технологій, а також способи, якими йому можна протистояти та запобігати*³⁴.

Згідно Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV, **тероризм** визначається як «*суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не*

³³ Шершньова, О.В. (2023). Концепція постправди та загрози гібридного типу: роль журналістики. *Scientific and pedagogical internship* "Formation of the professional culture of a specialist in journalism, advertising and PR": Internship proceedings, January 30 – March 12, 2023. Wloclawek, 36 p., P. 33.

³⁴ Шершньова, О.В. (2023). Медіа-тероризм в умовах постправди: до постановки питання. *Пресознавство. Press Studies*. Вип. 2., С. 276-291. URL: https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/fahovi-vydannya/zhurnal_presoznavstvo/zhp_2023_2/pps_2023_2_ukr_shershnova_o/ (дата звернення: 14.10.2023).

винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей»³⁵, а **терористична діяльність** – це «діяльність, яка охоплює:

- планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;
- підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;
- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;
- вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;
- пропаганду і поширення ідеології тероризму;
- пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України;
- проходження навчання тероризму;
- виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою;
- фінансування та інше сприяння тероризму»³⁶.

Разом з тим, згідно Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX, **медіа (засіб масової інформації)** – це «засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою»³⁷. З цього слідує, що нормативно-правова база України не містить єдиного визначення терміну «**медіа-тероризм**» та/ «**медіа-терористична діяльність**».

³⁵ Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>. (дата звернення: 14.10.2023).

³⁶ Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>. (дата звернення: 14.10.2023).

³⁷ Закон України «Про медіа-» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>. (дата звернення: 14.10.2023).

Слід зазначити, що **медіа-тероризм** як використання засобів масової інформації для поширення терористичних ідей, вірусів, паніки, або для сприяння терористичним діям, має декілька різновидів (рис. 1.2).

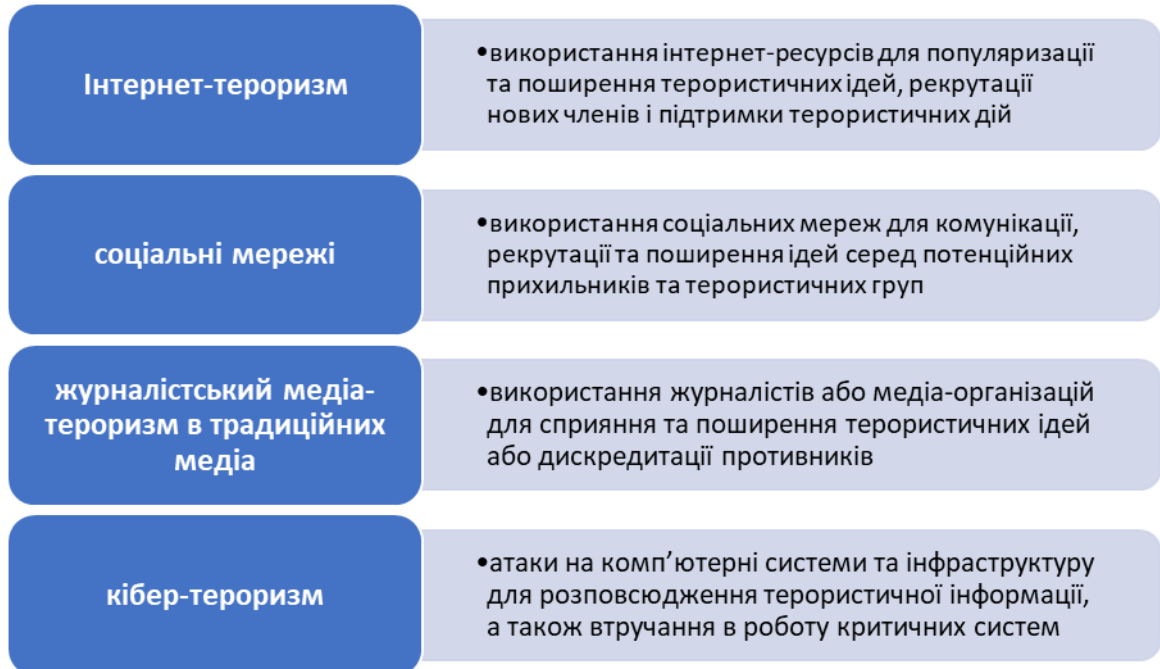

Рис.1.2 Різновиди медіа-тероризму³⁸

Взаємовідносини між медіа та тероризмом у XXI столітті є складними та багатогранними, причому обидва суб'єкти здійснюють значний вплив один на одного. Стрімкий розвиток комунікаційних технологій, зокрема, поява Інтернету та соціальних мереж, трансформували середовище, в якому тероризм діє і про який повідомляється, і в якому він висвітлюється. Така динамічна взаємодія має глибокі наслідки для громадського сприйняття, реакції урядів і самої природи сучасних конфліктів, в тому числі російсько-української війни.

Терористичні організації вміло використовують можливості медіа для поширення своїх ідеологій, вербування нових членів і нагнітання страху. Інтернет, зокрема, слугує потужним інструментом для поширення пропаганди, вербування прихильників і координації діяльності. Соціальні медіа-

³⁸ складено, засновуючись на аналізі джерел та літератури

платформи дозволяють цим групам миттєво охопити глобальну аудиторію, оминаючи традиційних «воротарів» і посилюючи свої меседжі.

Візуальний вплив тероризму, що поширюється через традиційні та соціальні медіа, має потужний вплив на суспільну психіку. Терористичні акти часто розраховані на максимальне висвітлення в медіа з метою вселити страх і створити видовище, яке викликає глобальний резонанс³⁹. Гучні атаки викликають широке висвітлення в новинах, що сприяє досягненню цілей терористів – поширенню їх ідей і створенню атмосфери нестабільності.

Медіа-фреймінг відіграє вирішальну роль у формуванні громадського сприйняття тероризму. Вибір, зроблений журналістами щодо мови, образів і наративної структури, впливає на те, як аудиторія інтерпретує і розуміє терористичні акти. Сенсаційність і драматизація, часто зумовлені потребою збільшити кількість глядачів або читачів, можуть ненавмисно сприяти досягненню цілей терористів, посилюючи вплив їхніх дій.

Так, А. Гетьман⁴⁰ визначає чотири основні проблеми, що виникають перед редакторами та продюсерами медіа під час висвітлення терактів (рис.1.3), як представлення в ефір інформації:

- про вимоги терористів, оприлюднення їхніх заяв, декларацій та вимог з погрозами завдати шкоди суспільству або окремим його представникам у разі відмови;
- часто сенсаційної, що може приносити користь терористам і завдати шкоди суспільству чи окремим його представникам;
- яка заборонена чинним законодавством, але може бути суспільно значущою;
- яка не суперечить чинному законодавству, але не відповідає етичним принципам, таким як криваві подробиці, сцени страти заручників, надзвичайно емоційні інтерв'ю з родичами

³⁹ Макарова, В.О. (2008). «Культура страху» як етична проблема діяльності засобів масової комунікації. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2360>. (дата звернення: 18.10.2023).

⁴⁰ Гетьман, А.О. (2006). Висвітлення міжнародного тероризму на телебаченні. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1535>. (дата звернення: 18.10.2023).

потерпілих, заяви, що можуть призвести до ескалації напруженості та інше.

Рис.1.3. Основні проблеми, що виникають перед редакторами та продюсерами медіа під час висвітлення терактів за А. Гетьман⁴¹.

Більше того, висвітлення подій у медіа може впливати на ставлення громадськості до певних етнічних чи релігійних груп, потенційно сприяючи розпалюванню ксенофобії та подальшому розколу суспільства. Висвітлення тероризму в певному культурному чи релігійному контексті сприяє стигматизації цілих спільнот, загострюючи напруженість і перешкоджаючи зусиллям з наведення мостів порозуміння.

Владні структури також повинні орієнтуватися в складних відносинах між медіа та тероризмом⁴². Після терористичної атаки 11 вересня 2001 року політичні лідери часто стикаються з проблемою балансу між необхідністю

⁴¹ Гетьман, А.О. (2006). Висвітлення міжнародного тероризму на телебаченні. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1535>. (дата звернення: 18.10.2023).

⁴² Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 356 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/20161103.pdf>. (дата звернення: 19.10.2023).

прозорого інформування та необхідністю запобігти паніці. Досягнення правильного балансу між наданням точної інформації та уникненням посилення терористичної пропаганди є значним викликом. Тож владні структури повинні вирішувати делікатне завдання управління нарративом, щоб мінімізувати небажані наслідки висвітлення в медіа, такі як паніка, соціальні заворушення або прославлення терористів.

Зусилля з протидії впливу медіа на тероризм включають ініціативи з моніторингу та протидії онлайн-пропаганді^{43,44}, а також просування медіа-грамотності, щоб допомогти громадськості критично оцінювати інформацію. Платформи соціальних мереж у співпраці з громадянським суспільством все частіше вживають заходів для виявлення і швидкого видалення терористичного контенту⁴⁵.

Отже, медіа-тероризм може набувати різних форм і охоплювати різноманітні аспекти, від використання інтернету до традиційних засобів масової інформації, і він може бути надзвичайно складним явищем для протидії.

1.2 Медіа-тероризм в умовах пост-правди: поняття та особливості реалізації

Веденню активних бойових дій в межах російсько-української війни, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, передувала значна латентна фаза інформаційної війни, яка характеризувалась та досі характеризується як діяльність держави агресора в контексті умов пост-правди. Відтак, перш за все,

⁴³ Котляр, К., Польовий, М. (2021). Моніторинг соціальних мереж: зростання різноманіття пропаганди та російський інформаційний простір. URL: <https://intent.press/publications/medialiteracy/2021/monitoring-socialnih-merezh-zrostannya-riznomanittya-propagandi-ta-rosijskij-informacijnij-prostir/>. (дата звернення: 15.11.2023).

⁴⁴ Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові (Центр аналізу європейської політики СЕРА). URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/17669/2016-10-20-rekomendatsii-z-protydii-propagandi-taktychni-strategichni-dovgostrokovi-tsentr-analizu-ievropeyskoi-polityky-cep/>. (дата звернення: 15.11.2023).

⁴⁵ New rules adopted for quick and smooth removal of terrorist content online. Press Releases (2021). URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210422IPR02621/new-rules-adopted-for-quick-and-smooth-removal-of-terrorist-content-online>. (дата звернення: 15.11.2023).

доцільною видається характеристика використання загроз гібридного типу в цих умовах та ролі журналістики у цьому процесі.

Загалом, **концепція пост-правди** (post-truth) існує впродовж останнього десятиліття, але Оксфордські словники помітили сплеск частоти вживання у 2016 році в контексті референдуму у Великій Британії щодо членства у Європейському Союзі (Brexit) та президентських виборів у Сполучених Штатах Америки. Власне, post-truth було визнано Оксфордським словником Word of the Year 2016»⁴⁶. Його також розпочали асоціювати з конкретним іменником у фразі «post-truth policy». Разом з тим, слово post-truth зустрічалося ще 1992 року: його використав у статті «Уряд брехні» («A Government of Lies») у The Nation, драматург Стів Тесіч (Steve Tesich), щоб описати конфлікт у Перській затоці. Також про на цей факт вказує Ральф Кіз (Ralph Keyes), автор книги «Епоха постправди» («The Post-Truth Era») 2004 року»⁴⁷.

На сьогодні post-truth визначається як прикметник, який визначається як «що стосується або позначає обставини, за яких об'єктивні факти мають менший вплив на формування громадської думки, ніж звернення до емоцій і особистих переконань», а також «пов'язаний з обставинами, за яких люди більше реагують на почуття та переконання, ніж на факти»⁴⁸. Популярні та академічні трактування post-truth іноді відрізняються щодо його значення, але більшість пов'язує його з формами комунікації, такими як: фейкові або неправдиві новини, чутки, містифікації, політична брехня.

Власне історико-культурний аспект пост-правди, пов'язаний зі зміною відносин влади та стратегій, робить її особливо плідною темою для критичного вивчення теорії комунікації. У визначеннях post-truth також подають такі причини, як: поляризація та неетичні політики (порушення журналістських стандартів) чи нерегульованість соціальних медіа; «кепська»

⁴⁶ Word of the Year 2016. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>. (дата звернення: 24.01.2023).

⁴⁷ Harsin J. Post-Truth and Critical Communication Studies. Published online: 20 December 2018. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.757>. (дата звернення: 24.01.2023).

⁴⁸ Definition of post-truth adjective from the Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth?q=post-truth>. (дата звернення: 24.01.2023).

журналістика; просто неминучий хаос, спричинений цифровими медіатехнологіями.

Пост-правда іноді розглядається як соціальний і політичний стан, за якого громадяни або аудиторія та політики більше не поважають істину (наприклад, заперечувачі змін клімату та абортів), а просто приймають за правду те, у що вони вірять або відчують; фактично, це розпад соціальної довіри, яка охоплює те, що раніше було основним інституційним правдолюбцем або публіцистом – засобами масової інформації.

Так, як стверджує А. Загнітко у монографії «Теорія лінгвоперсонології»: *«...індивідуалізація народу як мовної особистості охоплює низку етапів: 1) формування мовного простору як етнічної цілісності; 2) самоусвідомлення лінгвоетнічної спільноти з належним рівнем самоідентифікації; 3) мовно-духовний розвиток лінгвоетнічної спільноти з набуттям ознак нації»*⁴⁹.

Разом з тим, згідно Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості», яке введено в дію Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021, **«загрози гібридного типу – це різновид загроз національній безпеці, реалізація яких спричиняє синергетичний ефект від одночасного застосування комбінованих методів впливу, які часто мають прихований характер або маскуються під інші процеси у рамках правового поля»**⁵⁰. Саме тому загрози гібридного типу є важливими для ідентифікації^{51,52}, особливо за участі журналістів (як поширювачів інформації, смислів, учасників дискурсу) у контексті ведення активних інформаційно-психологічних спеціальних операцій в умовах пост-правди.

⁴⁹ Загнітко, А. (2017). Мовноманіпуляційні технології сучасних медійних міфологізацій: лінгвоперсонологічний аспект. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-Лтд, 136 с. С.106

⁵⁰ Указ Президента України від 27 вересня 2021 року №479/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>. (дата звернення: 25.01.2023).

⁵¹ Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матер. круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). Київ : НА СБУ, 2021. 189 с. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf. (дата звернення: 25.01.2023).

⁵² Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного Партнерства. Аналітичний документ. К., 2018. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/blok_XXI-end_0202.pdf. (дата звернення: 25.01.2023).

Загалом під час практичної роботи в умовах невизначеності або BANІ-світу журналісти час від часу стикаються з окремими аспектами порушення кодексів журналістської етики, тим самим примножуючи інформаційні приводи та поширюючи ворожі наративи у інформаційному просторі України⁵³.

Пост-правда – це термін, який використовується для опису суспільного явища, коли деякі люди відкидають факти, що не відповідають їхнім поглядам, і намагаються змінити суспільне сприйняття подій шляхом розповсюдження неперевірених або неправдивих інформаційних повідомлень. Пост-правда може бути спричинена багатьма чинниками, такими як недовіра до влади, розчарування у системі, відсутність віри в об'єктивність ЗМІ або недостатня освіченість. Це явище стало особливо актуальним з поширенням соціальних мереж, де інформація може поширюватися швидко і без перевірки. Це може призвести до розповсюдження неправдивої інформації, яка може негативно вплинути на суспільство та призвести до серйозних наслідків, особливо, в умовах російсько-української війни.

Так, Дж Харсін у анотації до аналітичної статті «Дослідження пост-правди та критичної комунікації» зазначає: *«пост-правда – це явище XXI століття. Це не «після» істини, а після історичного періоду, коли взаємозв'язані елітарні інституції були відкривачами, виробниками та охоронцями істини, прийнятої соціальною довірою (церква, наука, уряди, школа тощо)... Сучасні витoki пост-правди лежать у тривожних переговорах еліти масової представницької ліберальної демократії з пропозиціями щодо організації та розгортання технологій масової комунікації... Пост-правду можна розуміти в контексті її історичної появи, через її популярні форми та відповіді, такі як чутки, змови, містифікації, фейкові новини, перевірка фактів і бульбашки фільтрів, а також через її*

⁵³ Шершньова, О.В. (2023). Концепція постправди та загрози гібридного типу: роль журналістики. Scientific and pedagogical internship "Formation of the professional culture of a specialist in journalism, advertising and PR": Internship proceedings, January 30 – March 12, 2023. Wloclawek, 36 p., P. 33-35.

численні ефекти, зокрема, дискурс панік»⁵⁴. На підтвердження цього, **М. Бутиріна** зазначає: «Концептосфера досліджень пост-правди останніх років інтегрує трендові модуси мережевої комунікації – це бульбашковий фільтр, ефект камери відлуння, групові ефекти, евристика афекту, і оприявнює причинно-наслідкові зв'язки, які свідчать про те, що саме соціальні мережі завдали непоправної шкоди мас-медіа як концепції інформування»⁵⁵.

Існує беззаперечний зв'язок між медіа та тероризмом. Те, як медіа висвітлюють терористичні інциденти, може впливати на те, як люди сприймають і реагують на ці інциденти. Вони мають можливість формувати громадську думку і впливати на державну політику, а це може мати значний вплив на те, як суспільство реагує на тероризм. Крім того, терористи періодично використовують медіа як вражаючий інструмент для широкого поширення своїх моторошних ідей та викликання страху (рис.1.4).

Рис.1.4. Приклад моторошного контенту (Ізраїль, 2023)⁵⁶

⁵⁴ Harsin, J. (2018). Post-Truth and Critical Communication Studies. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-757>. (дата звернення: 15.10.2023).

⁵⁵ Бутиріна, М. (2022). Постправа: істиною володіє той, хто контролює наративи. *Медіа-наративи: Колективна монографія*. Дніпро: ЛІРА, 116 с. С. 4-15. С. 14. URL:

http://fszmk.dnu.dp.ua/uploads/files/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F/2022/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_2022.pdf <https://zbruc.eu/node/64267> (дата звернення: 09.06.2023).

⁵⁶ Гончаренко, А. (30.11.2023). Теракт в Єрусалимі: всі подробиці про трагедію та нападників. <https://tsn.ua/svit/terakt-v-yerusalimi-vsi-podrobici-pro-tragediyu-ta-napadnikiv-2461450.html>. (дата звернення: 30.11.2023).

Одним із способів, у який медіа впливають на сприйняття тероризму громадськістю, є висвітлення конкретних інцидентів (обличчя жертв тероризму (рис.1.5) і т.п.). Той формат, яким чином терористичний інцидент висвітлюється в медіа, має значний вплив на те, як люди сприймають загрозу, яку становить тероризм. Наприклад, сенсаційне висвітлення терористичних актів може викликати у людей відчуття страху і вразливості, в той час як більш виважене висвітлення, яке зосереджується на фактах інциденту, може допомогти оцінити його в перспективі.

Рис.1.5. Приклад жертви тероризму (наслідки теракту в Сомалі)⁵⁷

Терористичні угруповання можуть випускати вражаючі відеоматеріали або робити драматичні заяви для медіа, з метою не лише привернути увагу до своєї злочинної справи, але й залякати своїх опонентів. Важливо врахувати, що вони можуть ненавмисно допомагати поширенню терористичного послання, широко висвітлюючи ці вражаючі заяви чи публікуючи трагічні зображення та відео, які були розповсюджені самими терористами (рис.1.6). В останньому випадку, медіа також можуть грати ключову роль у важкому завданні запобігання тероризму, активно інформуючи громадськість про те, як виявляти та сповіщати про підозрілі дії.

⁵⁷ Троценко, Л. (2021). Кількість терактів у світі збільшилася у 2020 році на 15% - Держдеп. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4428450-kilkist-teraktiv-u-sviti-zbilshyasia-u-2020-rotsi-na-15-derzhdep>. (дата звернення: 15.11.2023).

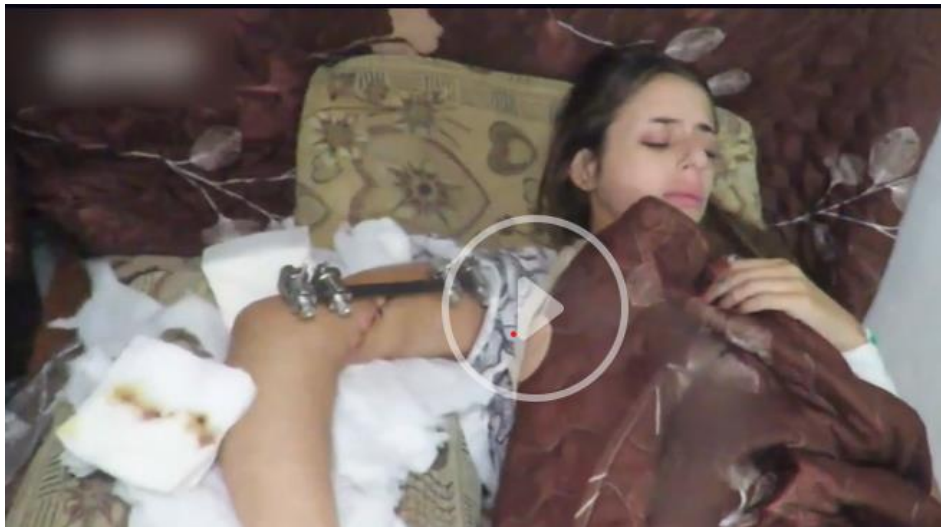

Рис.1.6. Приклад контенту, поширеного терористами (Міа Шам, заручниця терористичного угруповання ХАМАС, 7 жовтня 2023 року)⁵⁸

Взагалі, взаємозв'язок між медіа та тероризмом є злободенним⁵⁹, захоплюючим та багатогранним, з огляду на це, медіа відіграють визначальну роль у формуванні емоційного сприйняття терористичних подій та визначенні емоційно виразних реакцій на ці події.

Разом з тим, існують певні обмеження для медіа щодо того, що можна висвітлювати в репортажах про терористичні напади, особливо коли йдеться про конфіденційну інформацію, яка може зашкодити розслідуванню або поставити під загрозу життя людей. У багатьох країнах закони та нормативні акти регулюють, як медіа можуть висвітлювати інциденти, пов'язані з тероризмом та масовими звірствами⁶⁰. Загалом, мета цих обмежень полягає в тому, щоб збалансувати право громадськості на інформацію з необхідністю захистити поточні розслідування і запобігти подальшій потенційній шкоді. Однак конкретний характер обмежень може відрізнятися в залежності від країни і конкретних обставин нападу.

⁵⁸ Гичко, М. (2023). ХАМАС вперше показав відео із заручницею. URL: <https://www.unian.ua/world/hamas-vpershe-pokazav-video-iz-zaruchniceyu-12427218.html>. (дата звернення: 29.11.2023).

⁵⁹ Esman, A.R. (2020). Rage: Narcissism, Patriarchy, and the Culture of Terrorism. University of Nebraska Press. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv14npjng>. (дата звернення: 29.11.2023).

⁶⁰ Макінтош, С. (2021). Масові звірства. Як домогтися правосуддя? Посібник для груп потерпілих від масових злочинів. URL: https://www.usmmm.org/m/pdfs/Ukrainian_Language_Pursuing_Justice_Handbook.pdf. (дата звернення: 28.11.2023).

До прикладу, в Україні існують закони та нормативні акти (**Конституція України**⁶¹, **Кримінальний кодекс України**⁶², інші закони України, включаючи **Закон України «Про медіа»**⁶³, **Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS N 90)**⁶⁴ (1977), **Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом**⁶⁵ (1997) тощо), що стосуються інформування про терористичні інциденти.

Відповідно до **Закону України «Про боротьбу з тероризмом»**⁶⁶, уряд має повноваження обмежувати поширення інформації, пов'язаної з проведенням антитерористичних операцій (АТО), з метою запобігання поширенню тероризму, захисту життя і безпеки людей, а також забезпечення ефективності антитерористичних заходів. Він також передбачає, що **Антитерористичний центр при Службі безпеки України**⁶⁷ відповідає за координацію та проведення антитерористичної діяльності в Україні, включаючи управління інформацією та її аналіз, а також поширення інформації серед населення про терористичні загрози та напади.

На додаток до цих законодавчих положень, Україна підписала міжнародні конвенції та угоди, пов'язані з боротьбою з тероризмом, включаючи **Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму**⁶⁸ та **Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного**

⁶¹ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).

⁶² Кримінальний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).

⁶³ Закон України «Про медіа-» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>. (дата звернення: 14.10.2023).

⁶⁴ Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS N 90). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_331#Text. (дата звернення: 16.10.2023).

⁶⁵ Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text. (дата звернення: 14.10.2023).

⁶⁶ Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>. (дата звернення: 14.10.2023).

Указ Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» від 14 квітня 1999 року N 379/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/99#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).

⁶⁸ Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text. (дата звернення: 16.10.2023).

тероризму⁶⁹, які вимагають від держав-членів співпрацювати у запобіганні та боротьбі з тероризмом, у тому числі шляхом обміну інформацією.

Загалом, хоча специфіка обмежень для медіа, пов'язаних з тероризмом, в Україні існує в правових межах, які регулюють висвітлення терористичних інцидентів і гарантують, що конфіденційна інформація не буде розголошуватися у спосіб, який може скомпрометувати контртерористичні зусилля або поставити під загрозу життя людей.

Журналісти все ще потрібні в епоху пост-правди, оскільки вони відіграють вирішальну роль у наданні точної та достовірної інформації громадськості. Хоча це правда, що ми живемо в час, коли правду часто спотворюють або маніпулюють нею заради політичної вигоди, робота журналістів важлива як ніколи.

Працівники медіа мають навички та підготовку для розслідування історій та перевірки фактів, що є дуже важливим у світі, де дезінформація та пропаганда процвітають. Їх навчають збирати та аналізувати інформацію з різних джерел, перевіряти твердження та надавати контекст складним питанням. Це особливо важливо в епоху, коли соціальні мережі та інтернет полегшили швидке поширення неправдивої інформації.

Журналісти виконують роль сторожового пса демократії, притягаючи до відповідальності тих, хто перебуває при владі. Вони повідомляють про дії уряду, розслідують корупцію та викривають правопорушення. Це важливо у світі пост-правди, де лідери можуть намагатися приховати правду або приховати свої дії, в тому числі ті, що стосуються протидії тероризму та медіа-тероризму, від громадськості. Посилюючи голоси маргіналізованих спільнот і надаючи їм платформу, щоб ділитися своїми історіями, журналісти допомагають будувати більш інклюзивне і справедливе суспільство.

Отже, роль журналістів у поширенні загроз гібридного типу в умовах пост-правди є комплексним питанням, що потребує окремих глибоких

⁶⁹ Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68#Text. (дата звернення: 14.10.2023).

досліджень з використанням кількісних та якісних методів аналізу наявного практичного матеріалу, особливо в сучасних умовах російсько-української війни, яка відбувається в умовах пост-правди.

Висновки до 1 розділу

1. Взаємодія між медіа та тероризмом у XXI столітті є складним явищем, яке постійно розвивається. В той час як ЗМІ слугують потужним інструментом для терористів для поширення своїх повідомлень, вони також відіграють вирішальну роль у формуванні громадської думки та реакції уряду. Досягнення балансу між імперативом прозорої комунікації та необхідністю запобігти ненавмисному посиленню терористичної пропаганди залишається викликом як для медіа-професіоналів, так і для політиків у постійній боротьбі з тероризмом.

2. Значущість концепції «пост-правди» у контексті російсько-української війни не викликає сумнівів, адже сам термін визначається як обставини, де об'єктивні факти мають менший вплив на громадську думку, ніж емоції та особисті переконання, що пов'язано з фейковими новинами, політичною брехнею та іншими формами неправдивої комунікації. А історико-культурний аспект пост-правди та вказує на його зв'язок зі змінами відносин влади та стратегіями, зробивши цю тему плідною для критичного вивчення теорії комунікації. Причинами пост-правди є поляризація політики, неетична журналістика та хаос викликаний цифровими медіа-технологіями. Також виділяється соціально-політичний стан, де громадяни та політики втрачають повагу до істини, приймаючи за правду лише те, що відповідає їх віруванням чи почуттям, що може призвести до розпаду соціальної довіри та деградації медіа.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІА-ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ПОСТ-ПРАВДИ

2.1 Сучасні наукові дослідження проявів медіа-тероризму

На сьогодні здійснюються численні закордонні наукові дослідження, які допомагають краще зрозуміти окремі аспекти та проблему медіа-тероризму та знайти ефективні способи боротьби з ним. Так, старший викладач сучасної історії, політичного насильства та тероризму в Роял Голлоуей Лондонського університету (Великобританія) **Акіл Н. Аван (Akil N. Awan)** у праці «Вплив розвитку джихадистських наративів на радикалізацію на Заході»⁷⁰ доводить, що *«радикальні наративи мають силу лише тоді, коли вони перетинаються зі структурними умовами чи життєвим досвідом, у якому можуть опинитися люди»*. А професорка комунікації та дослідження Близького Сходу в Університеті штату Джорджія (США) **Мія Блум (Mia Bloom)** опублікувала численні публікації про тероризм, зокрема про роль ЗМІ у просуванні та протидії екстремістським наративам, а також вивчала використання соціальних мереж екстремістськими групами та роль жінок у терористичних організаціях. Її праці «Використання Інтернету терористами в цифрах: кількісна оцінка поведінки, моделей і процесів»⁷¹ (у співавторстві з **П. Гілл (P. Gill)**, **Е. Корнер (E. Corner)**, **М. Конвей (M. Conway)**, **А. Торнтон (A. Thornton)** та **Дж. Хоган (J. Horgan)**), «Смерть стає нею: зміна природи жіночої ролі в терорі»⁷², «Від пішака до лицарів: зміна ролі жіночого агентства

⁷⁰ Awan, A.N. (2017). The Impact of Evolving Jihadist Narratives on Radicalisation in the West. Oxford University Press EBooks. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190650292.003.0011>. (дата звернення: 12.03.2023).

⁷¹ Gill, P., Corner, E., Conway, M., Thornton, A., Bloom, M., Horgan, J. (2017) Terrorist Use of the Internet by the Numbers: Quantifying Behaviors, Patterns and Processes. *Criminology & Public Policy*, 16 (1) pp. 99-117. URL: <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12249>. (дата звернення: 14.03.2023).

⁷² Bloom, M.M. (2010). Death Becomes Her: The Changing Nature of Women's Role in Terror. *Georgetown Journal of International Affairs*, 11(1), 91–98. URL: <http://www.jstor.org/stable/43133804>. (дата звернення: 12.03.2023).

в тероризмі?»⁷³ (у співавторстві з **А. Локманоглу (A. Lokmanoglu)**) прикладами сучасних якісно-кількісних досліджень.

Почесний професор-регент на факультеті правосуддя та соціальних досліджень Школи соціальної трансформації Університету штату Арізона (США) **Девід Л. Альтгейд (David L. Altheide)** у книзі «Тероризм і політика страху»⁷⁴ описав як медіа будують політику страху в Сполучених Штатах Америки, розглянувши питання щодо розширення стеження в Інтернеті, конструювання героя-борця з тероризмом для сприяння патріотизму, використання соціальних медіа терористичними групами та ін. А британська дослідниця, одна з викривачів скандалу з Facebook - Cambridge Analytica щодо зловживання даними та дезінформації, докторка **Емма Л. Брайант (Emma Louise Briant)** у книзі «Пропаганда та боротьба з тероризмом: стратегії глобальних змін»⁷⁵ розглядає використання пропаганди в боротьбі з тероризмом. Американський соціолог і психіатр **Джонатан М. Метцл (Jonathan M. Metz)** у книзі «Померти від білості: як політика расової образи вбиває серце Америки»⁷⁶ стверджує, що висвітлення ЗМІ тероризму часто зміцнює расові стереотипи та може сприяти атмосфері ворожості щодо меншин.

Клінічна доцентка Центру глобальних питань Нью-Йоркського університету (США), докторка **Мері Бет Алтієр (Mary Beth Altier)** у статті «Відвернення від тероризму: уроки психології, соціології та кримінології»⁷⁷ (у співавторстві з **К. Н. Тороггуд (C. N. Thoroughgood)** та **Дж. Г. Хорган (J. G. Horgan)**) розглядає психологічні аспекти відходу людей від терористичної діяльності. А почесний директор з досліджень антропології в

⁷³ Bloom, M., Lokmanoglu A. (2023). From Pawn to Knights: The Changing Role of Women's Agency in Terrorism? *Studies in Conflict & Terrorism*, 46:4, 399-414, URL: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1759263>. (дата звернення: 14.03.2023).

⁷⁴ Altheide, D.L. (2017). *Terrorism and the Politics of Fear*. 2d edition. Rowman & Littlefield Publishers. 304 p.

⁷⁵ Briant, E.L. (2015). *Propaganda and counter-terrorism: Strategies for global change*. Manchester University Press. 304 p. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt18myn1n>. (дата звернення: 12.03.2023).

⁷⁶ Metz, J.M. (2019). *Dying of Whiteness: How the Politics of Racial Resentment is Killing America's Heartland*. Basic Books. 352 p.

⁷⁷ Altier, M.B., Thoroughgood, C.N., Horgan, J.G. (2014). Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology. *Journal of Peace Research*, 51(5), 647–661. URL: <http://www.jstor.org/stable/24557447>. (дата звернення: 14.03.2023).

Національному центрі наукових досліджень у Парижі (Франція) **Скотт Атран (Scott Atran)**, у книзі «Розмова з ворогом: насильницький екстремізм, священні цінності та що означає бути людиною»⁷⁸ розглядає соціальні та психологічні чинники, що сприяють тероризму, та те, як доцільно використовувати ЗМІ для протидії. Медіа-знавиця та професорка медіа-досліджень Рутгерського університету (США) **Діпа Кумар (Deera Kumar)** написала книгу «Ісламофобія та політика імперії»⁷⁹, в якій стверджує, що висвітлення засобами масової інформації тероризму часто є расистським та ісламофобським і може сприяти демонізації мусульман. А професор кафедри кримінології та кримінального правосуддя Університету Алабами (Сполучені Штати Америки), доктор **Адам Ленкфорд (Adam Lankford)** у книзі «Міф про мученицьку смерть: що насправді рухає терористами-смертниками, стрільками та іншими саморуйнівними вбивцями»⁸⁰ досліджує психологію терористів і стверджує, що висвітлення у ЗМІ іноді може зіграти роль у прийнятті ними рішення щодо вчинення акту насильства.

Директор Центру досліджень безпеки Джорджтаунського університету (США) **Брюс Гоффман (Bruce Hoffman)** у книзі «Всередині тероризму (Переглянуте та доповнене видання)»⁸¹ аналізує нових ворогів, мотивацію та тактику глобального тероризму. Ця праця є однією з основоположних для розуміння історичної еволюції тероризму та терористичного мислення. А старша наукова співробітниця Датського інституту міжнародних досліджень (Данія), докторка **Аня Далгаард-Нільсен (Dr. Anja Dalgaard-Nielsen)**, яка працює у сфері безпеки, у одній зі своїх книг «Трансатлантична національна безпека. Захист суспільства в епоху катастрофічного тероризму»⁸² (у співавторстві з **Даніелем Гамільтоном (Daniel Hamilton)**), стверджує, що в

⁷⁸ Atran S. (2011). *Talking to the Enemy: Violent Extremism, Sacred Values, and What It Means to Be Human*. Penguin Books.

⁷⁹ Kumar D. (2017). *Islamophobia and the Politics of Empire*. Haymarket Books, 220 p.

⁸⁰ Lankford A. (2013). *The Myth of Martyrdom: What Really Drives Suicide Bombers, Rampage Shooters, and Other Self-Destructive Killers*. Palgrave Macmillan. 257 p.

⁸¹ Hoffman B. (2006). *Inside Terrorism (Revised and expanded edition)*. New York: Colombia University Press.

⁸² Dalgaard-Nielsen A., Hamilton D. (2006). *Transatlantic Homeland Security. Protecting Society in the Age of Catastrophic Terrorism*. 1st Edition. Routledge. 176 p.

умовах «нового тероризму» зусилля щодо захисту від нього мають вийти за межі суто внутрішнього фокусу країн Європи та Північної Америки.

Професорка політології Колумбійського університету (Сполучені Штати Америки) **Брігіт Л. Накос (Brigitte Lebens Nacos)**, яка написала багато праць про використання ЗМІ терористичними організаціями та вплив медіа-висвітлення на суспільне сприйняття тероризму, зокрема, книги «Тероризм і ЗМІ. Від кризи із заручниками в Ірані до вибуху в Оклахома-Сіті»⁸³ та «Медійно-посередницький тероризм (Mass-Mediated Terrorism): Центральна роль ЗМІ в тероризмі та боротьбі з ним»⁸⁴, а також наукові статті, зокрема, «Зображення жінок-терористів у засобах масової інформації: подібні моделі кадрів у висвітленні новин жінок у політиці та тероризму»⁸⁵. А професор факультету врядування в Університеті Ессексу (Великобританія) **Брайан Дж. Філіпс (Brian J. Phillips)** у книзі «Повстанський тероризм: міжгрупові відносини та вбивства мирних жителів»⁸⁶ (у співавторстві з **Віктором Асалом (Victor Asal)** та **Р. Карлом Ретемейєром (R. Karl Rethemeyer)**) та у статті «Вороги з пільгами? Жорстоке суперництво та довголіття терористичної групи»⁸⁷ визначає важливість вивчення міжорганізаційної динаміки та питань щодо поняття заохочення насильницького суперництва як способу завдати шкоди залученій терористичній групі.

Один з найбільш значущих способів, яким терористи використовували медіа в XXI столітті, використання платформ соціальних медіа. Терористичні групи, як ІДІЛ, їх використовували для поширення пропаганди, набору нових членів та планування атак. Платформи соціальних медіа надали цим групам

⁸³ Nacos, B.L. (1994) *Terrorism and the Media. From the Iran Hostage Crisis to the Oklahoma City Bombing*. NY: Columbia University Press. 213 p.

⁸⁴ Nacos, B.L. (2007). *Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism*. Rowman & Littlefield Publishers. 264 p.

⁸⁵ Nacos, B.L. (2005). The Portrayal of Female Terrorists in the Media: Similar Framing Patterns in the News Coverage of Women in Politics and in Terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, №28:5, pp. 435-451. URL: <https://doi.org/10.1080/10576100500180352>. (дата звернення: 12.03.2023).

⁸⁶ Asal V., Phillips B.J., Rethemeyer R.K. (2022). *Insurgent Terrorism: Intergroup Relationships and the Killing of Civilians*. Oxford Academic. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197607015.001.0001>. (дата звернення: 12.03.2023).

⁸⁷ Phillips, B. J. (2015). Enemies with benefits? Violent rivalry and terrorist group longevity. *Journal of Peace Research*, 52(1), 62–75. URL: <https://doi.org/10.1177/0022343314550538>. (дата звернення: 14.03.2023).

потужний інструмент для досягнення глобальної аудиторії та посилення їх повідомлення. У відповідь уряди та технологічні компанії посилили зусилля щодо протидії поширенню терористичного контенту на платформах соціальних медіа. Терористичні напади можуть мати захоплюючий вплив на свободу медіа, оскільки уряди можуть прагнути обмежити доступ до інформації або контролювати розповідь навколо певної події. У той же час журналісти, що висвітлюють тероризм, можуть зіткнутися з підвищенням ризиків для їх безпеки. Так, професор журналістики та публічної дипломатії, професор міжнародних відносин Університету Південної Кароліни (США) **Філіп М. Сейб (Philip M. Seib)** – автор та редактор значної кількості праць про ЗМІ та тероризм, зокрема, книг «Нові медіа та Новий Близький Схід»⁸⁸, «Глобальний тероризм і нові медіа. Покоління після Аль-Каїди (ЗМІ, війна та безпека)»⁸⁹ (у співавторстві з **Даною М. Джанбек (Dana M. Janbek)**) та «Інформація під час війни: журналістика, дезінформація та сучасна війна»⁹⁰ розглядає різні аспекти залучення нових медіа у терористичну діяльність.

Американський дослідник і аналітик **Дж. М. Бергер (J. M. Berger)**, який спеціалізується на вивченні екстремістських ідеологій, екстремізму в Інтернеті та використання соціальних мереж насильницькими екстремістськими групами, є автором кількох праць, зокрема: книга «ІДІЛ: Держава терору»⁹¹ (у співавторстві з **Джесікою Стерн (Jessica Stern)**), у якій автори відстежують ідеологічні інновації, які терористична організація «Ісламська держава Іраку і Леванту» (ІДІЛ) впроваджує для вербування значної кількості жителів Заходу, композицію її відеороликів, зокрема, знущання щодо жінок та дітей, та технологічні інструменти, які вона використовує в соціальних мережах, щоб транслювати свої звірства, а також її вербування для світу; праці «Екстремізм»⁹² і «Джихад Джо: американці, які

⁸⁸ Seib P. (2009). *New Media and the New Middle East*. Palgrave Macmillan. 263 p. URL: <https://doi.org/10.1057/9780230605602>. (дата звернення: 12.03.2023).

⁸⁹ Seib P., Janbek D.M. (2010). *Global Terrorism and New Media. The Post-Al Qaeda Generation. (Media, War and Security)*. Routledge. 154 p.

⁹⁰ Seib P. (2021). *Information at War: Journalism, Disinformation, and Modern Warfare*. Polity. 240 p.

⁹¹ Berger J.M., Stern J. (2016). *ISIS: The State of Terror*. Ecco. 432 p.

⁹² Berger J.M. (2018). *Extremism*. The MIT Press. 216 p.

йдуть на війну в ім'я ісламу»⁹³. Дослідник працював з різними організаціями, включаючи Організацію Об'єднаних Націй, Федеральне Бюро Розслідувань і Національний центр боротьби з тероризмом. Дж. М. Бергер також надав Конгресу Сполучених Штатів Америки експертні свідчення про екстремістські групи та їх онлайн-діяльність, його роботи широко цитуються у ЗМІ та вносять значне розуміння того, як екстремістські групи використовують Інтернет та соціальні мережі для поширення своїх ідеологій і вербування нових членів.

Професорка політичної комунікації та журналістики Університету Осло (Норвегія) **Крістіна Арчетті (Cristina Archetti)** у розділі монографії «Тероризм, комунікація та медіа»⁹⁴, у книзі «Розуміння тероризму в епоху глобальних ЗМІ. Комунікаційний підхід»⁹⁵ та у статті «Тероризм, комунікація та нові медіа: пояснення радикалізації в епоху цифрових технологій»⁹⁶ розширює горизонти розуміння взаємозв'язків та впливів медіа та тероризму. А професор комунікації Хайфського університету (Ізраїль) **Габріель Вейманн (Gabriel Weimann)** провів дослідження використання Інтернету та соціальних медіа екстремістськими групами та шляхів, якими уряди можуть боротися з радикалізацією в Інтернеті, що відображені у працях: спеціальних доповідях Американського Інституту Миру «Як сучасні терористи використовують Інтернет»⁹⁷ та «Кібертероризм: наскільки реальна загроза»⁹⁸, «Тероризм у кіберпросторі: Наступне покоління»⁹⁹, «Міграція терористів у соціальні

⁹³ Berger J.M. (2011). *Jihad Joe: Americans Who Go to War in the Name of Islam*. POTOMAC BOOKS. 280 p.

⁹⁴ Archetti C. (2013). *Terrorism, Communication, and the Media*. In: *Understanding Terrorism in the Age of Global Media*. Palgrave Macmillan, London. URL: https://doi.org/10.1057/9781137291387_3. (дата звернення: 14.03.2023).

⁹⁵ Archetti, C. (2013). *Understanding terrorism in the age of global media: A Communication Approach*. Palgrave Macmillan London. URL: <https://doi.org/10.1057/9781137291387>. (дата звернення: 14.03.2023).

⁹⁶ Archetti C. (2015). *Terrorism, Communication and New Media: Explaining Radicalization in the Digital Age*. *Perspectives on Terrorism*, 9(1), 49–59. URL: <http://www.jstor.org/stable/26297326>. (дата звернення: 14.03.2023).

⁹⁷ Weimann G. (2004). The United States Institute of Peace Special Report #116 “How Modern Terrorism Uses the Internet” URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf>. (дата звернення: 14.03.2023).

⁹⁸ Weimann G. (2004). The United States Institute of Peace Special Report #119 “Cyberterrorism: How Real Is the Threat?” URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/sr119.pdf>. (дата звернення: 14.03.2023).

⁹⁹ Weimann G. (2015). *Terrorism in Cyberspace: The Next Generation*. Woodrow Wilson Center Press with Columbia University Press. 344 p.

мережі»¹⁰⁰, «Терор в Інтернеті: нова арена, нові виклики»¹⁰¹, «Свобода і терор: розум і безрозсудність у політиці»¹⁰² (у співавторстві з **Абрахамом Капланом (Abraham Kaplan)**) та інші дослідження. До кола його наукового зацікавлення належать дослідження політичних кампаній, переконань і впливу, сучасного тероризму та медіа, онлайн-тероризму та кібертероризму.

Політичний теоретик та філософ, завідувач відділу досліджень міжнародної безпеки Майкла Гінце та директор Центру досліджень міжнародної безпеки Сіднейського університету (Австралія) **Джеймс дер Деріан (James Der Derian)** написав книгу «Доброчесна війна: картографування військово-промислових-медійних-розважальних мереж»¹⁰³, в якій відстежує конвергенцію технологій кіборгів, відеоігор, медіа-видовищ, військових фільмів та ідеологій творення добра, які створили «химеру» високотехнологічних «доброчесних (чеснотних) воєн» із низьким рівнем ризику. Він вважається одним із провідних науковців у галузі критичних досліджень безпеки, адже наголошує на необхідності кинути виклик домінуючим дискурсам і практикам безпеки з метою сприяння більш демократичним та інклюзивним підходам до управління безпекою. А американський культуролог і філософ **Дуглас Келлнер (Douglas Kellner)** написав статтю під назвою «Медіа-культура. Культурологія, ідентичність і політика в сучасний момент»¹⁰⁴, в якій зазначає, що засоби масової інформації часто нагнітають страх і створюють сенсації у висвітленні терористичних атак, що може сприяти створенню атмосфери страху та істерії.

Одним з найбільш поширених проявів медіа-тероризму є використання соціальних мереж для поширення терористичної пропаганди та рекрутингу

¹⁰⁰ Weimann, G. (2015). Terrorist Migration to Social Media. *Georgetown Journal of International Affairs*, 16(1), 180–187. URL: <http://www.jstor.org/stable/43773679>. (дата звернення: 12.03.2023).

¹⁰¹ Weimann, G. (2006). *Terror in the Internet: The New Arena, The New Challenges*. United States Institute of Peace Press. 325 p.

¹⁰² Kaplan, A., Weimann, G. (2014). *Freedom and Terror: Reason and Unreason in Politics*. Contemporary Terrorism Studies Series. Routledge. 208 p.

¹⁰³ Der Derian, J. (2009). *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*. NY: Routledge, 330 p.

¹⁰⁴ Kellner, D. (2020). *Media Culture. Cultural Studies, Identity, and Politics in the Contemporary Moment*. 2nd Edition. Routledge. 334 p.

нових членів організацій. Також терористичні групи використовують медіа для оголошення своїх вимог та заяв, зокрема через Інтернет-відео, вебсайти та електронні засоби масової інформації. Дослідження про медіа-тероризм також допомагають у розробці стратегій боротьби з цим явищем. Такі стратегії можуть включати розвиток антитерористичних програм, створення спеціальних відділів по боротьбі з медіа-тероризмом, а також сприяння розвитку критичного мислення у громадян. Однак, успішна боротьба з медіа-тероризмом потребує комплексного підходу та співпраці між різними державними та громадськими організаціями. Так, професорка міжнародної безпеки у Школі права та державного управління Дублінського міського університету (DCU) (Ірландія) і координаторка VOX-Pol, фінансованого Європейський Союзом (ЄС) проєкту з насильницького політичного екстремізму в Інтернеті (voxpol.eu) **Мора Конвей (Maura Conway)** у статті «Визначення ролі Інтернету в насильницькому екстремізмі та тероризмі: шість пропозицій для прогресу дослідження»¹⁰⁵ визначила низку ключових питань щодо взаємодії насильницького екстремізму та тероризму та Інтернету, зокрема соціальних медіа, і містить серію з шести подальших пропозицій досліджень. А почесний професор медіа та комунікації Школи журналістики, медіа та культури Кардіффського університету (Великобританія) **Саймон Коттл (Simon Cottle)** у книзі «Медіатизований конфлікт: розвиток медіа та конфліктології»¹⁰⁶ досліджує, як змінилося висвітлення конфліктів і тероризму в ЗМІ в епоху цифрових медіа та соціальних мереж, зокрема, визначає: *«медіа сьогодні не просто повідомляють або представляють різноманітні конфліктні ситуації, а активно їх «розігрують» і «виконують».*

Зв'язок між медіа та тероризмом на початку ХХІ столітті став ще більш складним, багатовекторним та багатогранним явищем. Зі швидким зростанням цифрових медіа терористи все частіше зверталися до Інтернету та соціальних

¹⁰⁵ Conway, M. (2017). Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict & Terrorism*, 40(1), 77-98. URL: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1157408>. (дата звернення: 14.03.2023).

¹⁰⁶ Cottle, S. (2006). *Mediatized Conflict: Developments in Media and Conflict Studies*. Maidenhead: Open University Press.

медіа, щоб поширити свої повідомлення та набрати нових членів. В. Мокляк зазначає: *«глобальна мережа Інтернет явно збільшила масштаби терористичної пропаганди і стала ідеальним інструментом для терористів в контексті просування своїх оперативних цілей з найменшими витратами і ризиком»*¹⁰⁷.

У той же час традиційні медіа відіграли значну роль у формуванні суспільного сприйняття тероризму та реакції на нього. П. Біленчук, М. Козир та Ю. Стеценко стверджують: *«у тероризмі насилля не «інструментальне», а «експресивне», виступає як символ з метою привертання уваги до його виконавців»*¹⁰⁸. З огляду на це, та інші фактори з'являються зокрема, такі дослідження, як проведені старшим радником президента корпорації RAND, експертом з питань тероризму **Брайан Майкл Дженкінс (Brian Michael Jenkins)** разом з **Девідом Ронфельдом (David Ronfeldt)** – Доповідь «Походження та еволюція баз даних корпорації RAND про тероризм: визначення та створення нової галузі знань»¹⁰⁹ у якій розглянули історію та визначили перспективи розвитку баз даних корпорації RAND про тероризм, які включають об'єм даних за понад 50 років.

Отже, сучасні наукові дослідження, які присвячені проявам медіа-тероризму, відображають використання медіа-платформ для поширення страху та паніки у суспільстві. Отримані результати аналізу джерел підтверджують, що медіа-тероризм може серйозно впливати на громадське здоров'я та безпеку, створюючи сприятливу обстановку для паніки, страху та недовіри. Медіа-тероризм може спонукати до прийняття радикальних рішень та поведінки, що може бути причиною виникнення конфліктів. У цьому

¹⁰⁷ Мокляк, В.В. (2017). До питання про роль засобів масової інформації у терористичній діяльності. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», С. 340. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10921/Moklyk%20Tom%202017-135.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (дата звернення: 14.03.2023).

¹⁰⁸ Біленчук П.Д., Козир М.В., Стеценко Ю.В. (2003). Засоби масової інформації і тероризм: віхи історії. *Право і безпека*, №2 (4). С. 22.

¹⁰⁹ Jenkins B.M., Ronfeldt D. (2021). The Origin and Evolution of the RAND Corporation's Terrorism Databases: Defining and Building a New Field of Knowledge. Santa Monica, CA: RAND Corporation. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1203-1.html>. (дата звернення: 12.03.2023).

контексті подальший розгляд практик використання медіа окремих аспектів медіа-тероризму, є перспективним і вимагає подальшого наукового аналізу.

2.2 Дискурс-аналіз як методика дослідження сучасного медіа-простору

Термін «дискурс» має дуже багато значень і охоплює різні галузі його застосування. Гуманітарні науки, такі як лінгвістика, літературознавство, семіотика, соціологія, філософія, етнологія та інші, активно користуються цим терміном. Використання терміну поширилося у середині 60-х рр. ХХ століття¹¹⁰, і зацікавленість до нього лише зростала протягом наступних десятиліть до нашого часу. Різні лінгвістичні школи різних країн надавали різноманітні визначення дискурсу, зосереджуючись на його комунікативних, мовних, екстра-лінгвістичних та інших особливостях.

Дискурс – це письмова та усна комунікація, яка передбачає обмін ідеями, інформацією та думками на певну тему. Він охоплює спосіб використання мови для передачі сенсу, побудови аргументів і ведення розмови в певному соціальному чи культурному контексті. Дискурс може відбуватися в різних формах, таких як розмови, дебати, лекції, есе, статті і навіть онлайн-взаємодія. У ширшому розумінні дискурс також стосується ширшої системи ідей, переконань і припущень, які формують і впливають на комунікацію в певному суспільстві чи спільноті. Сюди входить спільне розуміння мови, динаміка влади, а також соціальні норми та цінності, якими керуються під час комунікації.

Дискурс – це спосіб, у який мова використовується для спілкування, узгодження смислів і формування соціальної взаємодії в конкретних контекстах. Він охоплює як лінгвістичні аспекти комунікації, так і ширші

¹¹⁰ Dijk, T., van. (1998). Ideology: A Multidisciplinary Approach. London: SAGE Publications, 365 p. P.198. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-1998-Ideology.-A-Multidisciplinary-Approach.pdf>. (дата звернення: 10.10.2023).

соціальні, культурні та історичні чинники, які впливають на використання мови і зазнають впливу від нього.

За визначенням Т. ван Дейка, «*дискурс – це мовний потік, мова в його постійному русі, що вбирає в себе все різноманіття історичної епохи, індивідуальних та соціальних особливостей як комуніканта, так і комунікативної ситуації, у якій відбувається спілкування. У дискурсі відображається менталітет і культура як національна, загальна, так і індивідуальна, приватна*»¹¹¹.

Дотримуючись подібних поглядів, Д. Шевчук та Т. Матусевич стверджують: «*Поняття дискурсивної ідентичності змінює ідентичність як таку з індивідуальної/приватної сфери до колективної/соціальної. Дискурсивна ідентичність проявляється та розвивається на основі власного комунікативного досвіду та вплетена в широкий культурний контекст*»¹¹².

Власне така інтерпретація пов'язана з трирівневою диференціацією мовної особистості (за Ю. Карауловим в інтерпретації В. Папіш, як «*сукупність здібностей і характеристик людини, щодо її можливостей у створенні текстового (дискурсивного) простору*»¹¹³), що передбачає:

- вербально-семантичний (лексикон),
- лінгво-когнітивний (тезаурус) та
- мотиваційно-прагматичний (прагматикон) рівні¹¹⁴.

Доцільним є виокремлення основних підходів до визначення поняття «дискурс» відображено у **табл. 2.2.1.**

¹¹¹ Dijk, T., van. (1998). Ideology: A Multidisciplinary Approach. London: SAGE Publications, 365 p. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-1998-Ideology.-A-Multidisciplinary-Approach.pdf>. (дата звернення: 10.10.2023).

¹¹² Shevchuk D., Matusевич T. (2017). Discursive identity and problem of social identification. *Analele Universității din Craiova. Seria Filosofie*, Issue 39, pp.194-201.

¹¹³ Папіш В.А. (2022). Мовна особистість та вишукана мовна особистість як ключові поняття теорії лінгвоперсонології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, Вип. 13(81). С. 306–310, С. 307.

¹¹⁴ Папіш В.А. (2022). Мовна особистість та вишукана мовна особистість як ключові поняття теорії лінгвоперсонології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, Вип. 13(81). С. 306–310, С. 307.

Основні підходи до визначення поняття «дискурс»

Назва підходу	Суть підходу	Представники
формально-структурний	не тільки «даність тексту», але також і «системно-мовні структури цілого тексту» і «мовний процес, що призводить до утворення структури»	Т. ван Дейк В. Кох
функціонально-структурний	взаємодія одиниць один з одним, як вони доповнюють і змінюють текст комунікація за допомогою тексту семантичний компонент мови органічно включається до структурного компонента, що дає необхідну деталізацію цілей і умов комунікації для змісту мовної дії	Е. Бенвеніст І.П. Сусов Ю.Н. Караулов Л.Л. Федорова
критичний аналіз	аналіз як неявних, так і прозорих структурних відносин підпорядкування, нерівності, домінування, дискримінації, влади і контролю, різні ідеологічні і політичні уявлення, виражені мовою у дискурсі, їх загальна маніпулятивність	Р. Водак Ю. Хабермас
як соціальна даність	особлива соціальна даність, яка «існує у текстах, але таких, за якими постає особлива граматики, особливий лексикон, особливі правила слововживання і синтаксису, особлива семантика, - в кінцевому рахунку - особливий світ»	М. Фуко Е. Гоффман Дж. Батлер

Складено за: Тхоровська С.¹¹⁵; Филлипс Л. Дж., Йоргенсен М.В.¹¹⁶

Залежно від підходу до визначення «дискурс» виділяється значне поле методів його дослідження, зокрема, **дискурс-аналізу** (вперше вжив З. Харріс у статті «Дискурс-аналіз»¹¹⁷ (1952) як метод визначення семантики мовних одиниць (речень) у тексті, які оточені іншими реченнями, що створюють відповідний контекст). Таке визначення на сьогодні вважається вузьким та застосовуються в основному в межах лінгвістичних наук.

Пізніше¹¹⁸¹¹⁹ визначення стало розширюватись і трактуватись як можливість визначення позиції, цінностей та мети адресанта щодо комунікації з адресатом.

¹¹⁵ Тхоровська, С. (2022). Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу). *Молодий вчений*, 2 (102), 104-107. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-21>. (дата звернення: 25.07.2023).

¹¹⁶ Phillips L. J., Jorgensen M. W. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. SAGE Publ., 230 p.

¹¹⁷ Harris Z. (1952). *Discourse analysis*. *Language*, 28, pp. 1–30.

¹¹⁸ Owen M., Brown G., Yule G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹¹⁹ Stubbs M. (1983). *Discourse analysis*. Oxford: Basil Blackwell.

Так, С. Тхоровська дає таке визначення **дискурс-аналізу**: «*як метод декодування/ інтерпретації текстової інформації у її зв'язку з контекстом та особливостями ментальної моделі адресата (його судженнями, настановами, ціннісними орієнтаціями, мотивами та стимулами, його схемами уявлень про навколишній світ), завдяки якому можемо адекватно встановити істинний смисл висловлення і виявити те, що лише імпліковано*»¹²⁰.

Дискурс-аналіз – це міждисциплінарна галузь дослідження, яка вивчає, як мова використовується для конструювання смислів і формування соціальних реалій. Він передбачає аналіз лінгвістичних особливостей, патернів і структур текстів або мовленнєвих інтеракцій, а також розгляд соціального, культурного та історичного контекстів, у яких вони відбуваються. Дискурс-аналіз має на меті виявити основні ідеології¹²¹, владні відносини та соціальні практики¹²², закладені в комунікації¹²³, і те, як вони впливають на наше розуміння світу.

Серед дослідників, що використовують дискурс-аналіз доцільно виділити: Н. Арутюнова, А. Белова, І. Бехта, R. de Beaugrande¹²⁴, J. Bloomaert¹²⁵, T. van Dijk¹²⁶, В. Карасик, А. Кібрик, W. Kintsch¹²⁷, М. Макаров, J. Potter¹²⁸, S. Slembrouck, D. Tannen, N. Fairclough, В. Чернявську, S. Jäger¹²⁹, L.J. Phillips, M.W. Jorgensen та багатьох інших.

¹²⁰ Тхоровська, С. (2022). Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу). *Молодий вчений*, 2 (102), 104-107. С. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-21>. (дата звернення: 25.07.2023).

¹²¹ Кривенко С. (2014) Дискурс-аналіз політичних процесів: різноманітність підходів. *Вісник Львівського Національного університету імені Івана Франка. Серія «Філософсько-політологічні студії»*, Вип.5, С. 270-277.

¹²² Mukhina O.M. (2017). Дискурс-аналіз як метод аналізу соціальних трансформацій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, (57), 58-68. URL: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2017-57-9>

¹²³ Колісник Ю. (2010). Текст і дискурс: проблеми дефініцій. *Вісник Львівського Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології», № 675, С. 111-114.

¹²⁴ Beaugrande de R. (1991). *Linguistic theory: the discourse of fundamental works*. New York : Longman Group UK Limited, 410 p.

¹²⁵ Bloomaert J. (2005). *Discourse. A critical introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 299 p.

¹²⁶ van Dijk T. A. (2001) *Ideology and discourse. A multidisciplinary introduction*. Barcelona: UOC, 64 p.

¹²⁷ van Dijk T. A., Kintsch W. (1983) *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press, 418 p.

¹²⁸ Potter J. (2004). *Discourse analysis. Handbook of data analysis*. London: Sage, pp. 607–624.

¹²⁹ Jäger S. (2002). *Discourse and knowledge: theoretical and methodological aspects of a critical discourse and discursive analysis. Methods of critical discourse analysis*. London: Sage Publications, pp. 32–62.

У своїй визначній праці 2002 року Л.Дж. Філіпс та М.В. Йогансен¹³⁰ розглядають класифікації теорій дискурсу. Так, **теорія дискурсу Лакло-Муффа** – це пост-структуралістська теорія, розроблена бельгійськими політологами Е. Лакло та Ш. Муфф, базується на тому, що соціальний світ формується дискурсом з використанням цінностей. Автори пропонують використовувати методи розпізнавання мовлення, адже у одному мовленнєвому акті може бути багато дискурсів. Вони трактують дискурс як набір значень, зафіксованих у певному діапазоні навколо вузлових точок – моментів навколо всіх інших знаків – елементи впорядковуються і їм надається значення. Об’єктивність створює формування значень у дискурсі, оскільки матеріальні об’єкти не мають такого значення; Значення – це те, що ми надаємо їм через дискурс (наприклад, камінь існує як об’єкт, але ставлення до нього як до знаряддя праці, природного елемента чи твору мистецтва) залежить від контексту дискурсу, у якому він розміщений). Однією з цілей дискурс-аналізу є виявлення та аналіз міфів суспільства як об’єктивного факту, відстеження того, наскільки вони наповнені сенсом.

У межах **дискурсивної психології** її представники (Дж. Поттер, М. Везерелл) зосереджуються на використанні мови в соціальній взаємодії, вивченні способів формування та зміни особистості, мислення думок і почуттів людини. На їхню думку, використання мови є контекстним, контекстним. Вони вважають цю мову дискурсом. Мета дослідження полягала в тому, щоб показати, що результатом дії окремих виступів є просування інтересів однієї групи на шкоду іншій.

У межах **критичного аналізу дискурсу Н. Феркло**, який вважає дискурс важливою соціокультурною формою практики, вимагає міждисциплінарного підходу до вивчення дискурсу, поєднуючи текстовий і соціальний аналіз. Дослідник пропонує тривірневий аналіз (модель тривимірного аналізу дискурсу):

- 1) мовна характеристика тексту (аналіз тексту);

¹³⁰ Phillips L. J., Jorgensen M. W. (2002). Discourse Analysis as Theory and Method. SAGE Publ., 230 p.

2) процеси створення та сприйняття тексту (дискурсивна практика), метою яких є з'ясування зв'язку між текстом і контекстом;

3) ширша соціальна практика, включаючи комунікативну подію (соціокультурну практику), яка стосується соціальної зумовленості процесів створення та інтерпретації текстів¹³¹.

Критичний дискурс-аналіз (КДА) став новою галуззю в сучасній лінгвістиці наприкінці 1970-х років. Це міждисциплінарне дослідження мови, що пояснює соціальні проблеми, яке залучає багато галузей, таких як соціологія, політика, комунікація та педагогіка. Критична лінгвістика розглядає мову як соціальну практику. Мова і соціальні інститути нероздільні. Мова не лише відображає суспільство, але й бере участь у конструюванні соціальних об'єктів і соціальних відносин. З моменту зародження критичного дискурс-аналізу політична сфера має першорядне значення. Критичний дискурс-аналіз виявляє владу та ідеологію, закладені в політичних дискурсах. Він пояснює, як переконання і почуття цінності виражаються за допомогою мови¹³².

Критичний дискурс-аналіз – це широкий і багатогранний підхід, який може використовуватися для аналізу різних типів дискурсу, які можуть бути застосовані залежно від дослідницьких питань та об'єктів дослідження (табл. 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

Види критичного дискурс-аналізу, які можуть бути застосовані залежно від дослідницьких питань та об'єктів дослідження¹³³

Різновид КДА	Зміст різновиду КДА
Критичний дискурс-аналіз соціальних репрезентацій	фокусується на вивченні того, як соціальні групи, інститути або організації представляють себе та інших у текстах, медіа, політичних заявах тощо. Досліджує те, як відбувається побудова

¹³¹ Phillips L. J., Jorgensen M. W. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. SAGE Publ., 230 p.

¹³² Wen Chen (2018). A Critical Discourse Analysis of Donald Trump's Inaugural Speech from the Perspective of Systemic Functional Grammar. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 8, No. 8, pp. 966-972. URL: <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0808.07>

¹³³ складено, засновуючись на аналізі джерел та літератури

Різновид КДА	Зміст різновиду КДА
	соціальних ідентичностей, стереотипів та нерівностей через дискурсивні практики
Критичний дискурс-аналіз ідеології	спрямований на розкриття ідеологічних дискурсів, які підтримуються у текстах та які можуть впливати на формування переконань, соціокультурних норм і політичних реалій. Вивчає ролі влади, контролю та підтримки ідеологій у дискурсивних практиках
Критичний дискурс-аналіз влади	досліджує, як влада репрезентується та розподіляється у текстах та дискурсах. Вивчає, які дискурсивні стратегії використовуються для утвердження або оспорювання влади та які механізми контролю можуть бути використані для забезпечення домінантного дискурсу
Критичний дискурс-аналіз медіа	фокусується на дослідженні ролі медіа в формуванні сприйняття, репрезентації та підтримки дискурсів. Вивчає способи, якими медіа можуть впливати на формування суспільних уявлень, ідеологій та стереотипів
Критичний дискурс-аналіз гендеру	досліджує, як дискурси впливають на репрезентацію гендерних ідентичностей, ролей і стереотипів. Вивчає структури влади і контролю, які формують гендерні дискурси та соціокультурні практики

Дослідження медіа-тероризму може включати **метод критичного дискурс-аналізу медіа**. КДА медіа є корисним інструментом для розкриття і розуміння характеру, ідеології, мови та впливу медіа-терористичного контенту на аудиторію. Він дозволяє вивчити та інтерпретувати тексти, відео, аудіо, зображення та інші формати медіа-терористичного контенту, виокремити ключові теми, аргументи, стратегії маніпуляції, мовні засоби переконання, риторичні прийоми та структуру дискурсу.

КДА медіа допомагає відповісти на різні дослідницькі запитання, зокрема:

- Які ідеї та повідомлення розповсюджуються медіа-терористами?
- Якими способами впливають на аудиторію та сприймаються їхні повідомлення?
- Яким чином мовна та візуальна структура контенту впливає на емоції та переконання споживачів?
- Які метафори, символи та евфемізми використовуються для маскуванню терористичних ідей?

- Чи змінюються характер та стратегії дискурсу з часом або на різних медіа-платформах?

КДА медіа можна застосовувати як для дослідження конкретних текстів та повідомлень, так і для порівняння та аналізу медіа-терористичного контенту у широкому контексті. Цей метод дозволяє розкрити та зрозуміти наміри та стратегії медіа-терористів, що забезпечує більше об'єктивне та детальне розуміння механізмів, якими оперують терористичні організації в цифровому просторі. Він може бути застосований для аналізу корпусу текстів в межах певного потенційного проміжку часу. КДА медіа дозволяє дослідникам ретельно аналізувати дискурс у текстах з метою розкриття соціокультурних, політичних та ідеологічних аспектів.

Основні характеристики КДА медіа представлено у табл. 2.2.3.

Таблиця 2.2.3

Основні характеристики критичного дискурс-аналізу медіа

Характеристика КДА медіа	Зміст КДА медіа
Репрезентація та стереотипи	аналізуються способи, якими медіа репрезентують різні групи та явища, і визначається, чи відображає це реальність чи втілює стереотипи та упередження
Розкриття влади та контролю	аналізується, як медіа визначають, розподіляють та використовують владу. Досліджується, які групи чи індивіди мають можливість впливати на формування медіа-повідомлень і як це впливає на публічну думку
Контекстуальний підхід	враховуючи контекст інформації, аналізуються не лише окремі медійні продукти, а й їхні зв'язки з суспільством, політикою та економікою
Дискурсивні стратегії	аналізуються мовні та образотворчі прийоми, які використовуються в медіа для досягнення певних цілей, таких як переконання, мобілізація аудиторії чи вплив на громадську думку
Вплив на громадське мислення	вивчається, як медіа впливають на утворення громадських думок, переконань та цінностей через розповсюдження конкретних ідей, наголошення на певних аспектах або ігнорування певних проблем

Критичний дискурс-аналіз є широко застосовуваним методом дослідження, в тому числі в Україні, де його використання в медіа почало

набувати популярності після 2000-х років. Здебільшого, дослідники з соціології, культурології, медіа-студій та політології застосовують КДА для аналізу дискурсів у медіа, політиці, культурі та інших сферах.

С. Тхоровська резюмує: *«Дискурс-аналіз передбачає розгляд дискурсу на рівні глибинних (макро-рівень аналізу) та поверхневих (мікро-рівень аналізу) структур через декодування смислу мовленнєвих одиниць у межах макро-тексту при залученні контексту, який визначає вплив соціокультурних, політичних, історичних аспектів на процеси породження та інтерпретації дискурсу, з одного боку, та когнітивних властивостей ментальної моделі адресата, з іншого. Залучення контекстуальних та когнітивних чинників, без яких неможлива адекватна інтерпретація дискурсу, уможливорює розкриття механізмів впливу, що дозволяє простежити, як за допомогою дискурсу адресант конструює та інтерпретує реальність»*¹³⁴.

Отже, критичний дискурс-аналіз медіа, як методика дослідження сучасного медіа-простору, зосереджена на аналізі текстів, образів та репрезентацій у сучасних медіа з точки зору влади, ідеології та соціокультурних процесів. Основна ідея полягає в тому, щоб розкрити, як медіа формують, відображають та впливають на суспільні уявлення, стереотипи та ідеологічні установки. Ця методика спрямована на виявлення та розкриття важливих аспектів взаємодії медіа з суспільством та впливу, який вони здійснюють на формування громадської думки та соціокультурного контексту.

Висновки до 2 розділу

1. Сучасні наукові дослідження виявляють, що використання медіа-платформ для поширення терористичної інформації та індукції страху та паніки серед населення стає все більш поширеним та ефективним методом дій

¹³⁴ Тхоровська, С. (2022). Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу). *Молодий вчений*, 2 (102), 104-107. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-21>. (дата звернення: 25.07.2023).

терористичних груп. Дослідження свідчать про те, що медіа-тероризм може значно впливати на громадське здоров'я та безпеку, створюючи підґрунтя для паніки, страху та недовіри в суспільстві. Крім того, медіа-тероризм може стимулювати прийняття людьми радикальних рішень та поведінки, що може призвести до виникнення конфліктів та насильства. Отже, важливо критично оцінювати інформацію з будь-якого ЗМІ та шукати різні джерела для отримання повного розуміння ситуації. Для подальшого розгляду є перспективним аналіз використання окремими засобами масової інформації окремих аспектів, що є характерними для умов пост-правди, включаючи медіа-тероризм.

2. Критичний дискурс-аналіз медіа, як невід'ємна частина сучасних досліджень медіа-простору, визначається своєрідністю свого підходу до розгляду текстів, образів та репрезентацій. Зосереджений на вивченні влади, ідеології та соціокультурних процесів, цей метод аналізу намагається проникнути в глибинні шари впливу, який медіа здійснюють на формування суспільних уявлень, розбиваючи стереотипи та розкриваючи ідеологічні установки. Основна його риса полягає в розкритті того, як медіа, як агенти комунікації, не лише відображають реальність, але й активно її формують. Ця методика спрямована на виявлення ключових аспектів взаємодії між медіа та суспільством, розкриття динаміки влади, що впливає на процеси створення інформації, а також виявлення важливого впливу, який медіа мають на формування громадської думки та соціокультурного контексту. У підсумку, критичний дискурс-аналіз медіа визначається своєю важливою роллю у розумінні та аналізі динаміки сучасного медіа-простору.

РОЗДІЛ 3

ДИСКУРС-АНАЛІЗ ПРОЯВІВ МЕДІА-ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ПОСТ-ПРАВДИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ)

3.1 Методика дискурс-аналізу проявів медіа-тероризму в умовах пост-правди

Дослідження медіа-тероризму є важливим для розуміння і боротьби з поширенням терористичної пропаганди та радикалізацією через медіа, що вимагає **міждисциплінарного підходу**, який об'єднує експертів з різних галузей, зокрема, інформаційної безпеки, соціології, психології, соціальних комунікацій тощо. До прикладу, Інститут масової інформації опублікував результати дослідження¹³⁵, за яким узагальнив **основні помилки журналістів під час висвітлення матеріалів про війну**, зокрема, узагальнене джерело («у фейсбуці пишуть»), недостатнє дотримання стандарту повноти та спростувань під час цитування заяв ворога тощо. У просвітницьких матеріалах від Українського незалежного центру політичних досліджень (УНЦПД) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Як аналіз дискурсу може розпізнати загрози національній безпеці»¹³⁶ (Київ, жовтень 2022 року) зазначається, що *«вивчення дискурсів дає можливість оцінити напрямки змін соціальних відносин»*.

Відтак, для досліджень медіа-тероризму доцільно виділити такі методи як:

- **кількісний/ якісний аналіз медіа-контенту** (моніторинг і аналіз веб-сайтів, соціальних мереж, чат-каналів і форумів як каналів

¹³⁵ Романюк, О. (2022). Методологія моніторингу онлайн-медіа з урахуванням воєнного часу. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodologiya-monitoringu-onlajn-media-z-urahuvannyam-voyennogo-chasu-i48692>. (дата звернення: 13.11.2023).

¹³⁶ Як аналіз дискурсу може розпізнати загрози національній безпеці (2022). Просвітницькі матеріали. Серія: Свобода слова і національна безпека. Київ: УНЦПД, 25 с. URL: http://ucipr.org.ua/images/files/1748/1748_file.pdf. (дата звернення: 12.10.2023).

поширення терористичної пропаганди; аналіз текстів, відео, аудіозаписів і зображень, що містять елементи тероризму або радикалізації; а також вивчення структури та еволюції терористичних комунікаційних стратегій;

- **опитування (анкетування, інтерв'ювання) і спостереження**, задля розуміння соціальних та культурних факторів, які сприяють поширенню та прийняттю терористичних ідей через медіа;
- **аналіз дискурсу та критичний дискурс-аналіз** для вивчення мовленнєвого стилю і риторики, використовуваної в терористичних повідомленнях та пропаганді, а також аналіз термінології та символіки, що використовуються терористичними організаціями;
- **психологічний аналіз** для дослідження впливу терористичної пропаганди на індивідуумів і окремі соціальні групи, а також вивчення механізмів радикалізації через медіа та інші.

Разом з тим, важливо розуміти організаційні підходи до роботи в умовах невизначеності та BANI-світу для визначення співпраці медіа та терористів:

- **моніторинг Інтернет-комунікацій** для відстеження та аналізу Інтернет-форумів та обміну інформацією між терористами та їх прихильниками;
- **використання новітній інформаційних технологій**, зокрема, інструментів штучного інтелекту для автоматизованого системного виявлення та аналізу терористичного контенту в Інтернеті;
- **співпраця медіа з правоохоронними органами** для виявлення та припинення діяльності терористів в медіа-середовищі, а також робота з медіа для підвищення обізнаності та відповідальності в медіа-виробництві;
- **глобальний підхід на міжнародному рівні** для обміну інформацією та співпраці у боротьбі з медіа-тероризмом тощо.

Загалом Дослідження текстів медіа через критичний дискурс-аналіз має ключові переваги та окремі важливі аспекти, зокрема, КДА медіа дозволяє виявляти і аналізувати домінантні дискурси, які можуть бути використані для утвердження влади та зміни ідеології, а також допомагає відкривати та розуміти ті контексти, в яких формуються і розповсюджуються територистичні ідеї чи переконання через тексти медіа. Разом з тим, КДА медіа дозволяє виявляти і аналізувати мовні конструкції, які сприяють посиленню суспільної нерівності через трансляцію стереотипів, дискримінаційних мовних засобів чи інших аспектів, які формують громадську думку та соціокультурні уявлення.

Так, Д. Яровий стверджує, що *«дослідження дискурсу ... дає розуміння ідей, які він транслює, і як вони взаємопов'язані та конкурують, борючись за монополію на інтерпретацію картини світу»*¹³⁷. Саме тому в межах пропонованого дослідження, що має **об'єктом** тексти медіа, а **предметом** – використання окремих типів висловлювань, які поширюють терористичні ідеї, як методу впливу на свідомість людей, побудовано **методику критичного дискурс-аналізу медіа** в умовах російсько-української війни.

Першим кроком стало **визначення дослідницьких запитань (рис.3.1)**, які співвідносяться з метою дослідження.

Другий крок – **контекстуалізація КДА медіа** через аналіз соціального, політичного та культурного контексту російсько-української війни на основі попередніх досліджень медіа. Так, у досліджуваній період у суспільстві домінують певні **ідеологічні дискурси**, що впливають на медіа-висвітлення війни, зокрема, на зміст медійних повідомлень. До прикладу, В. Смолій та О. Ясь, аналізуючи контексти російсько-української війни, зазначають про **«старий-новий імперський синдром російської еліти»** і його невід'ємними компонентами є **«великоросійська зверхність»**, що була насильно нав'язана чи,

¹³⁷ Яровий, Д.О. (2017). Застосування критичного дискурс-аналізу як методу дослідження групової поляризації в соціальних медіа. *Проблеми політичної психології*, Вип. 5, С. 271-281. С. 278. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2017_5_27. (дата звернення: 12.10.2023).

точніше, штучно сконструйована, «загальноросійська єдність» у формі масштабної ідеї «русского мира», та «дискурс їхнього виправдання»¹³⁸.

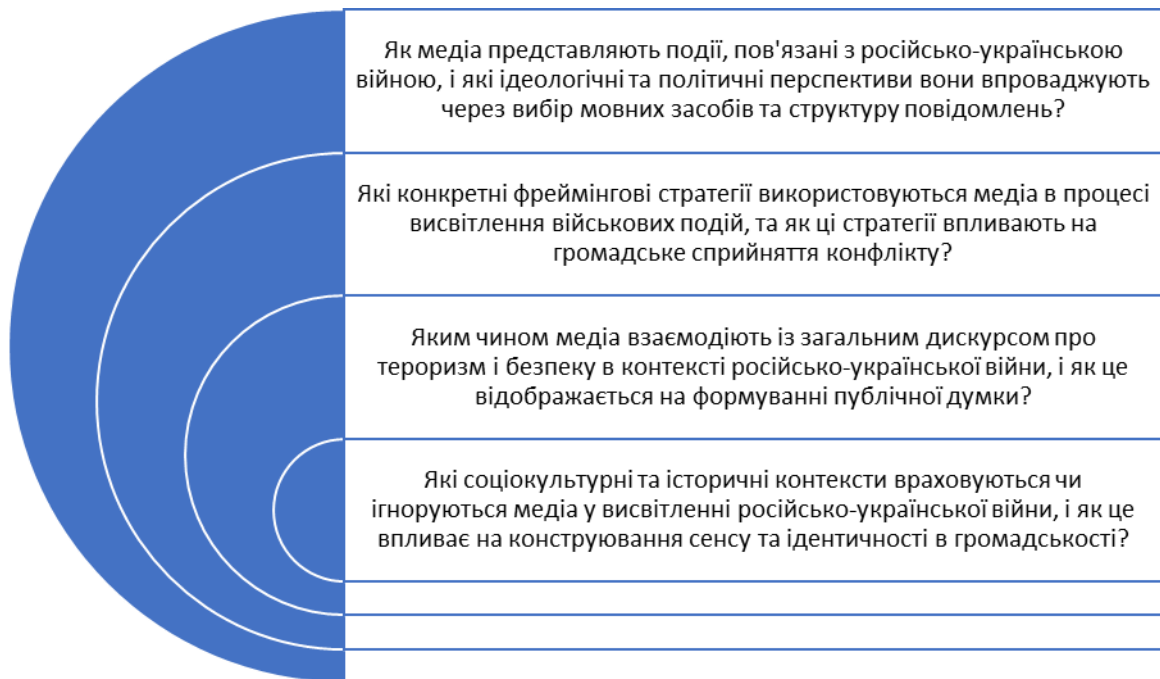

Рис.3.1. Дослідницькі запитання в межах методики критичного дискурс-аналізу медіа в умовах російсько-української війни¹³⁹

Загалом функціонують дві ключові стратегії ідеологічного дискурсу – позитивна презентація «своєї» та негативна – «чужої» групи¹⁴⁰. Підтримуючи думки С. Тхоровської¹⁴¹, слід відмітити, що метод дискурс-аналізу, в першу чергу, націлений на спробу розкрити контекст та ідеологічні основи тексту, проникнути за його поверхневе значення, розкривши задум тексту, ідеї та уявлення, інтенції адресанта. Ці елементи в свою чергу сприяють формуванню реальності для адресата, який сприймає її такою, як її презентує адресант. Розглядаючи імпліковані аспекти дискурсу, дискурс-аналіз виступає як

¹³⁸ Смолій, В.А., Ясь, О.В. (2022). Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. *Вісник НАН України*, (6), 3–15. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2022.06.003>. (дата звернення: 13.10.2023).

¹³⁹ складено на основі попереднього аналізу джерел та літератури, а також в межах дослідницького зацікавлення магістранта

¹⁴⁰ Тхоровська, С.В. (2007). Стратегії ідеологічного дискурсу. *Філологічні науки. Зб. наук.праць*. Суми:СумДПУ, № 1, Т. II. С. 50–55.

¹⁴¹ Тхоровська, С. (2022). Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу). *Молодий вчений*, 2 (102), 104-107. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-21>. (дата звернення: 25.07.2023).

інструмент розкриття прихованого змісту шляхом аналізу лексико-семантичних, граматичних та прагмалінгвістичних засобів у взаємодії з соціальними чинниками. Це дозволяє виявляти «упереджене» ставлення до предмета викладу та надає здатність протистояти викривленню інформації та, відповідно, маніпуляціям свідомістю.

Для виявлення дискурсів, що становлять загрозу національній безпеці України¹⁴², можна акцентуватися на наступних завданнях:

- **виявлення елементів мови ненависті, дискримінації, негативного іншування громадян України/українців:** Аналіз текстів з фокусом на виявленні в них висловлювань, що містять елементи мови ненависті, дискримінації або негативного ставлення до громадян України чи українців;
- **пошук тих характеристик дискурсу, що мають негативні соціальні наслідки для взаємодії з українцями/громадянами України:** Аналіз дискурсивних особливостей, які можуть впливати на соціальні відносини та взаємодію із громадянами України, негативно впливаючи на соціальну сферу;
- **оцінка небезпечності наявних у тексті ідей та міфів стосовно України як держави та українців/громадян України:** Аналіз та оцінка ідей, які містяться у текстах, і визначення їхнього потенційного впливу на сприйняття України як держави та громадян України, зокрема враховуючи можливі негативні наслідки для національної безпеки.

Третім кроком став **вибір корпусу текстів**. Методикою відбору корпусу текстів передбачено перехід від генеральної сукупності до одиниць аналізу (рис.3.2).

¹⁴² Як аналіз дискурсу може розпізнати загрози національній безпеці (2022). Просвітницькі матеріали. Серія: Свобода слова і національна безпека. Київ: УНЦПД, 25 с. URL: http://ucipr.org.ua/images/files/1748/1748_file.pdf. (дата звернення: 12.10.2023).

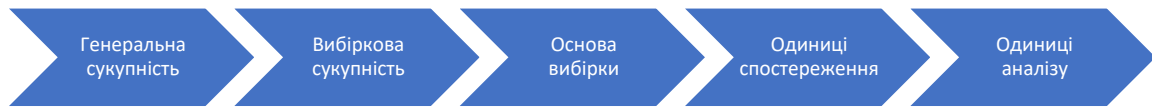

Рис.3.2. Перехід від генеральної сукупності до одиниць аналізу

Для формування корпусу з 200 текстів відібрано відповідні одиниці аналізу, які відображають дослідницьку проблематику, враховуючи обсяг дослідження, доступні ресурси та конкретні цілі дослідження:

- **генеральна сукупність** (повна група елементів або об'єктів, яку досліджують або аналізують): *всі матеріали всіх медіа про російсько-українську війну*;
- **вибіркова сукупність** (підмножина генеральної сукупності, яку обрано для дослідження): *всі матеріали російських медіа та медіа, джерелом фінансування яких є держава рф, про російсько-українську війну (у рф – спеціальну військову операцію в Україні)*;
- **основа вибірки** (основний фактор чи характеристика, яку використано для обрання своєї вибіркової сукупності): *всі матеріали 10 російських медіа про російсько-українську війну, які обрано з переліків офіційно зареєстрованих медіа на території країни, що аналізуються, та мають найширшу аудиторію. Так, за даними glavcom.ua станом на 18 лютого 2022 року список російських ЗМІ, які жахають фейками про події на сході України, є: «Интерфакс», «Лента.ру», Anna News, RT, газета «Вечерняя Москва», газета «Комсомольская правда», журнал «Русское слово», інформагентство «Антифашист», інформагентство «Главные новости», МИА «Россия сегодня», МИЦ «Известия», НТВ, Общество друзей Юманите, РЕН ТВ, російське інформагентство «ФАН», мережеве видання Wargonzo, телеканал «Звезда», телеканал «Царьград», телекомпанія «Россия»¹⁴³.*

¹⁴³ Котенко, Т. (2022). Список російських ЗМІ, які жахають фейками про події на сході України. URL: <https://glavcom.ua/country/criminal/spisok-rosiyskih-zmi-yaki-zhahayut-feykami-pro-podiji-na-shodi-ukrajini-823114.html>. (дата звернення: 10.10.2023).

- **одиниці спостереження** (конкретні журналістські матеріали, які досліджуються в межах вибіркової сукупності): *200 матеріалів з 10 найбільших російських онлайн медіа (Meduza, Gazeta.ru, Lenta.ru, LifeNews, Moskovskiye Novosti, Novye Izvestia, Pravda.ru, Pravo.ru, Russia 24, Russkiy Kurier) про російсько-українську війну*, які обрано шляхом **простого випадкового відбору** та містять набір ключових слів російською мовою «СВО», «мир» та «Україна», опубліковані в період з 24 лютого 2022 року по 30 листопада 2023 року (**хронологічні межі дослідження**);
- **одиниці аналізу** (власне корпус текстів, що досліджується) співпадає з **одиницями спостереження**.

Четвертим кроком постав **аналіз текстів як одиниць аналізу**: здійснено спробу виявлення стилів комунікації, репрезентацію різних сторін військового конфлікту, побудову ідеологій тощо. **Обмеженням щодо одиниць аналізу є дослідження виключно тестової інформації**, що не включає аналіз зображень та відео-матеріалів (дослідження зображень та відео-матеріалів поширюваних медіа-терористами для виявлення символів, прапорів, логотипів та інших ознак терористичних організацій, є перспективним для подальших наукових розвідок).

П'ятим кроком постало **виокремлення домінантних дискурсів та ключових елементів**: здійснено спробу визначення домінантних дискурсів, які використовуються у медіа. Серед ключових елементів дискурсу доцільно виділити мовленнєві стратегії, ідеологічні засоби, теми, семантичні поля, метафори тощо.

Шостий крок – **критична інтерпретація**, зосередження на розкритті маніпулятивних практик, маскуванні інформації, впливі на громадську думку.

Сьомий крок – **екстраполяція та резюмування** результатів критичного дискурс-аналізу медіа: як медіа впливає на уявлення про російсько-українську війну, зокрема, подано відповіді на **дослідницькі запитання**.

Слід зазначити, що Н. Феркло розробив **тривимірну модель дискурс-аналізу**, яка охоплює:

- **аналіз виробництва та споживання текстів (рівень дискурсивної практики):** Дослідження процесів виробництва та споживання текстів, що відбуваються в суспільстві, фокусується на дискурсивних практиках, що формуються через виробництво текстів та їх сприйняття;
- **аналіз мовної структури (рівень тексту):** Вивчення внутрішньої мовної структури текстів, зосереджується на розгляді мовних елементів та їх взаємодії в межах конкретного тексту;
- **аналіз змін у дискурсі чи відтворення існуючого дискурсу та можливих соціальних наслідків цих дискурсів (рівень соціальної практики):** Визначення змін у сфері дискурсу або відтворення існуючих дискурсів та можливих соціальних наслідків цих дискурсів, дозволяє розуміти вплив дискурсів на соціальну практику та динаміку суспільства¹⁴⁴.

В межах дослідження використовувалась **тривимірна модель критичного дискурс-аналізу Н. Феркло**.

Отже, дослідження корпусів текстів медіа шляхом застосування критичного дискурс-аналізу розширює наше розуміння взаємодії мови, влади та суспільства, що є критичним для аналізу сучасної інформаційної дійсності в умовах російсько-української війни.

3.2 Результати дискурс-аналізу проявів медіа-тероризму в умовах пост-правди (на матеріалах про російсько-українську війну)

Дослідження проявів медіа-тероризму в умовах пост-правди, особливо на прикладі російсько-української війни, є актуальним і важливим в сучасному інформаційному середовищі, в якому панує інфодемія. Зокрема, це дозволяє розкрити інструменти та стратегії, які використовуються для маніпулювання інформацією в умовах пост-правди, де фактична інформація може уступати

¹⁴⁴ Fairclough, N. (2001). Critical discourse analysis as a method in social scientific research. *Methods of critical discourse analysis*. 2001. 5(11), 121–138.

місце маніпулятивним повідомленням, що мають визначене ідеологічне підґрунтя, а також спрямоване на визначення впливу медіа-інформації на уявлення громадськості про російсько-українську війну, розуміння ролі медіа в формуванні громадської думки та забезпечення інформаційної безпеки в контексті міжнародних відносин.

Так, за результатами проведеного критичного дискурс-аналізу медіа, заснованого на **тривимірній моделі дискурс-аналізу Н. Феркло**¹⁴⁵, слід відзначити, що:

1. рівень дискурсивної практики: 1.1. медіа-продукти всіх онлайн-медіа спрямовані на соціальні групи, що володіють російською мовою на рівні читання без словника; 1.2. читання онлайн текстів відбувається як зі стаціонарних, так і з мобільних пристроїв;

2. рівень тексту: спостерігається шаблонність мовних зворотів та негативно забарвлена лексика переважає у текстах з ключовими словами «Україна» та «СВО»;

3. рівень соціальної практики: 3.1. у всіх аналізованих текстах відбувається відтворення існуючих дискурсів у соціумі дискурсів «единая россия» та «русский мир», використовуючи лексику з дифузною семантикою; 3.2. соціальні наслідки системного споживання таких медійних продуктів створює додаткове джерело напруги та сприяє створенню ореолу ненависті до всіх аспектів соціального життя, пов'язаного з Україною.

Щодо одиниць аналізу, то **корпус текстів** налічує 200 матеріалів, які:

1) опубліковані у 10 найбільших російських онлайн медіа, таких як: Meduza, Gazeta.ru, Lenta.ru, LifeNews, Moskovskiye Novosti (онлайн медіа, що не відповідає умовам, визначеним методикою дослідження), Novye Izvestia, Pravda.ru, Pravo.ru, Russia 24, Russkiy Kurier (онлайн медіа, що не відповідає умовам, визначеним методикою дослідження) (для роботи з текстами було

¹⁴⁵ Fairclough, N. (2001). Critical discourse analysis as a method in social scientific research. *Methods of critical discourse analysis*. 2001. 5(11), 121–138.

використано VPN, адже в Україні діє заборона на доступ до сайтів, які фінансуюються урядом рф);

2) матеріали медіа містять набір ключових слів російською мовою «СВО» (спеціальна військова операція), «мир» та «Україна», які обрано шляхом простого випадкового відбору;

3) матеріали онлайн медіа опубліковані в період з 24 лютого 2022 року по 30 листопада 2023 року.

Так, кількість згадувань ключових слів «СВО», «Україна» та «мир» у 10 аналізованих он-лайн виданнях рф (*Meduza, Gazeta.ru, Lenta.ru, LifeNews, Moskovskiye Novosti, Novye Izvestia, Pravda.ru, Pravo.ru, Russia 24, Russkiy Kurier*) у період 24.02.2022-30.11.2023 відображена у **табл. 3.1.1**.

Таблиця 3.1.1

Кількість згадувань наборів ключових слів у аналізованих он-лайн виданнях рф у період 24.02.2022-30.11.2023¹⁴⁶

назва медіа	кількість згадувань у період 24.02.2022-30.11.2023			
	СВО	Україна	мир	примітка
Meduza ¹⁴⁷	-	-	-	відсутнє автоматичне обчислення кількісний параметрів
Gazeta.ru ¹⁴⁸	4410	38133	17100	
Lenta.ru ¹⁴⁹	5914	172177	165786	
LifeNews ¹⁵⁰	1832	45797	17394	
Moskovskiye Novosti ¹⁵¹¹⁵²	-	-	-	відсутнє автоматичне обчислення кількісний параметрів
Novye Izvestia ¹⁵³	-	-	-	відсутнє автоматичне обчислення кількісний параметрів

¹⁴⁶ складено на основі аналізу сайтів видань.

¹⁴⁷ Meduza. URL: <https://meduza.io/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁴⁸ Gazeta.ru. URL: <https://www.gazeta.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁴⁹ Lenta.ru. URL: <https://lenta.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁵⁰ LifeNews. URL: <https://life.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁵¹ Moskovskiye Novosti. URL: <https://www.mn.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁵² під час аналізу сайту з'ясовано відсутність одиниць спостереження, що відповідали б визначеним методикою характеристикам.

¹⁵³ Novye Izvestia. URL: <https://newizv.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

назва медіа	кількість згадувань у період 24.02.2022-30.11.2023			
	СВО	Україна	мир	примітка
Pravda.ru ¹⁵⁴	-	-	-	відсутнє автоматичне обчислення кількісний параметрів
Pravo.ru ¹⁵⁵	-	-	-	відсутнє автоматичне обчислення кількісний параметрів
Russia 24 ¹⁵⁶	-	-	-	відсутнє автоматичне обчислення кількісний параметрів
Russkiy Kurier ¹⁵⁷¹⁵⁸	-	-	-	відсутнє автоматичне обчислення кількісний параметрів + відсутня опція пошуку по сайту

Аналіз текстів як одиниць аналізу є спробою виявлення стилів комунікації (односпрямована, ідеологічно обмежена), репрезентацію різних сторін російсько-української війни (рф – визволитель, України – країна фашизму), а виокремлення домінантних дискурсів та ключових елементів стало спробою визначення домінантних дискурсів у російських онлайн медіа. Так, Глобальний центр взаємодії Державного департаменту США у публікації «Pillars of Russia’s Disinformation and Propaganda Ecosystem»¹⁵⁹ розширив концепцію «екосистеми російської пропаганди», яка ґрунтується на таких стовпах:

- **комунікації вищої влади** (заяви Кремля, міністерств, урядових медіа, інших державних службовців Росії);
- **медіа, що фінансуються державою** (включаючи спонсоровані державою медіа зовнішнього та внутрішнього спрямування, а також медіа, спонсоровані державою та базуються закордоном; російські міжнародні соціокультурні інституції);

¹⁵⁴ Pravda.ru. URL: <https://www.pravda.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁵⁵ Pravo.ru. URL: <https://pravo.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁵⁶ Russia 24. URL: <https://www.vesti.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁵⁷ Russkiy Kurier. URL: <https://ruscur.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).

¹⁵⁸ під час аналізу сайту з’ясовано відсутність одиниць спостереження, що відповідали б визначеним методикою характеристикам.

¹⁵⁹ U.S Department of State. Global engagement center. GEC Special Report: Pillars of Russia’s Disinformation and Propaganda Ecosystem. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf. (дата звернення: 12.11.2023).

- **культивування проксі-джерел** (проросійські інтернет-ресурси з глобальним охопленням; місцеві ЗМІ, орієнтовані на конкретну мову; свідомі та несвідомі розповсюджувачі російської пропаганди; розповсюдження пропаганди іноземних держав);
- **використання соціальних мереж як інструменту** (втручання в обговорення всередині країни; постійні кампанії по дискредитації інститутів влади; розпалювання протестів та масових заворушень);
- **кібердезінформація** (злом комп'ютерів та спричинення витоків інформації; захоплення веб-сайтів; клонування веб-сайтів; створення фейкових сайтів; створення перешкод для роботи офіційних джерел та ЗМІ)¹⁶⁰ (рис.3.2.1).

Рис.3.2.1. Скрін матеріалів «GEC Special Report: Pillars of Russia's Disinformation and Propaganda Ecosystem»¹⁶¹

¹⁶⁰ U.S Department of State. Global engagement center. GEC Special Report: Pillars of Russia's Disinformation and Propaganda Ecosystem. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf. (дата звернення: 12.11.2023).

¹⁶¹ U.S Department of State. Global engagement center. GEC Special Report: Pillars of Russia's Disinformation and Propaganda Ecosystem. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf. (дата звернення: 12.11.2023).

Разом з тим, серед **ключових елементів дискурсу** доцільно виділити:

1. **ідеологічні засоби**, до прикладу, фрагмент аналізованого медіа-тексту: *«В сентябре 2023 года в российские школы поступит новый учебник по истории России для 11 классов. Авторами учебного пособия, которое охватывает период новейшей истории с 1945 года по начало XXI века, выступили помощник президента РФ Владимир Мединский и ректор МГИМО Анатолий Торкунов. Последняя глава учебника называется «Россия сегодня. Специальная военная операция» – она посвящена войне с Украиной и предшествующим ей событиям, в ней 17 параграфов: «Отношения с Западом в начале XXI в.», «Давление на Россию со стороны США», «Противодействие стратегии Запада в отношении России», «Фальсификация истории», «Возрождение нацизма», «Украинский неонацизм», «Переворот на Украине 2014 г.», «Возвращение Крыма», «Судьба Донбасса», «Минские соглашения. Что это было?», «Обострение ситуации», «Специальная военная операция», «Противостояние с Западом», «Новые регионы», «Украина – неонацистское государство», «СВО и российское общество» и «Россия – страна героев»»¹⁶², в якому в кристалізованій формі виокремлено набори ключових меседжів, які транслюються аналізованими медіа.*

2. **семантичні поля, метафори та гіперболи**, до прикладу, *«Сейчас, как и 80 лет назад, Украина сражается против тотального зла. Она бьется за будущее всего свободного мира» Речь Зеленского ко Дню Победы. Он предложил перенести его с 9 на 8 мая»¹⁶³.*

3. **основні теми**. За останній місяць дослідження (з 1 по 30 листопада 2023 року), перекручування інформації та відкриті фейки про Україну, ситуація довкола В. Залужного та В. Зеленського (**рис.3.2.2**).

¹⁶² Как в российских школах будут рассказывать о войне с Украиной. Вот названия некоторых параграфов из учебника Мединского. URL: <https://meduza.io/short/2023/07/19/kak-v-rossijskih-shkolah-budut-rasskazivat-o-vojne-v-ukraine-vot-nazvaniya-nekotoryh-glav-iz-uchebnika-medinskogo>. (дата звернення: 16.10.2023).

¹⁶³ «Сейчас, как и 80 лет назад, Украина сражается против тотального зла. Она бьется за будущее всего свободного мира» Речь Зеленского ко Дню Победы. Он предложил перенести его с 9 на 8 мая. URL: <https://meduza.io/feature/2023/05/08/seychas-kak-i-80-let-nazad-ukraina-srazhaetsya-protiv-totalnogo-zla-ona-bietsya-za-budushee-vsego-svobodnogo-mira>. (дата звернення: 16.10.2023).

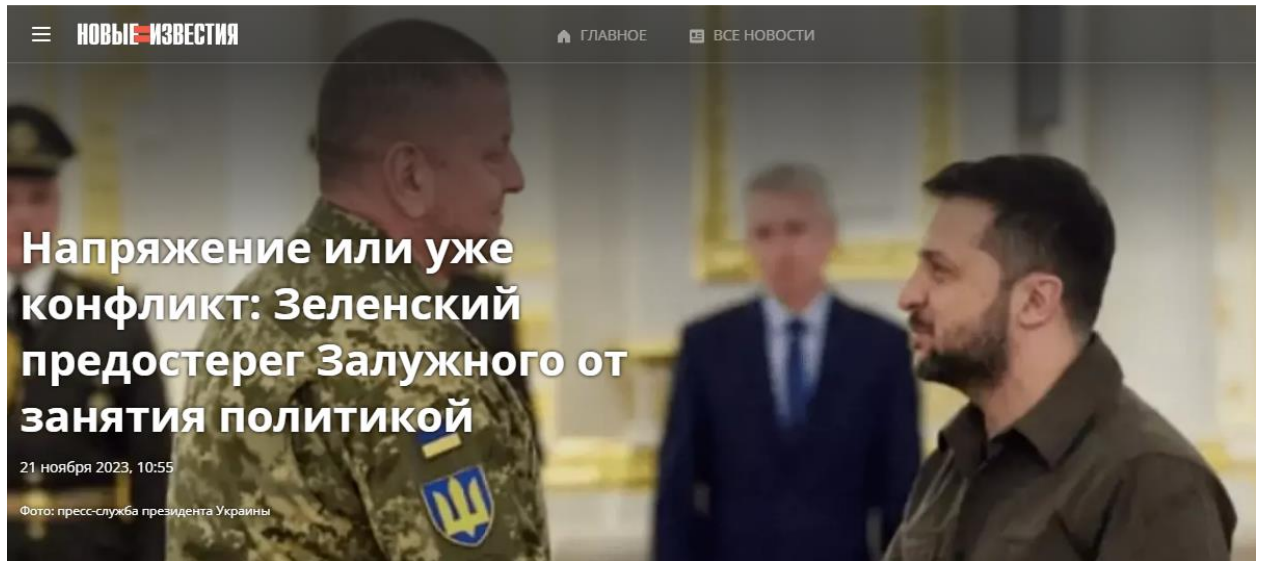

Рис.3.2.2. Скрін медіа-повідомлення від Novye Izvestia 21.11.2023¹⁶⁴

Також, до прикладу, проблематика, яка визначена заголовками медіа повідомлень Lenta.ru: «Предсказан переход конфликта на Украине в новую фазу» (30.11.23), «На Западе заявили об успехе российской стратегии на Украине» (24.11.2023) (рис.3.2.3), «Украине предрекли потерю Одессы» (18.11.2023), «Названа главная проблема Украины в зоне СВО» (14.11.2023), «В США предсказали потерю Украиной Харькова и Одессы» (13.11.2023), «В Кремле назвали свободный русский язык на Украине одной из целей СВО» (12.11.2023), «В США рассказали об израсходовании почти всех средств для Украины» (08.11.2023), «Названы потери Украины с начала спецоперации» (08.11.2023) (рис.3.2.4), «СБУ возбудила дело в отношении патриарха Кирилла» (04.10.2023), «В Кремле отреагировали на слова Залужного о тупике в украинском конфликте» (02.10.2023).

¹⁶⁴ На Западе заявили об успехе российской стратегии на Украине. 24.11.2023. URL: <https://lenta.ru/news/2023/11/24/na-zapade-zayavili-ob-uspehe-rossiyskoy-strategii-na-ukraine/>. (дата звернення: 30.11.2023).

LENTA.RU Политика Общество Происшествия Конфликты Преступность

10:24, 24 ноября 2023 Мир

На Западе заявили об успехе российской стратегии на Украине

FA: Россия успешно использует нетрадиционные методы войны в ходе СВО на Украине

Сюжет Специальная военная операция (СВО) на Украине

Россия успешно научилась использовать нетрадиционные методы ведения войны для достижения поставленных целей в ходе специальной военной операции (СВО) на Украине, в их числе — удары по украинской энергетической инфраструктуре с помощью дронов и ракет. На российские стратегические успехи **обратили** внимание обозреватели журнала Foreign Affairs (FA).

Фото: Станислав Красильников / РИА Новости

«На фронте традиционных способов ведения боевых действий Москва сосредоточена на удержании своих оборонительных линий, Россия

Рис.3.2.3. Скрін медіа-повідомлення Lenta.ru від 24.11.2023¹⁶⁵

Слід відзначити, що ще у 2017 році у дослідженні колективу авторів «Слова та війни: Україна в боротьбі з кремлівською пропагандою»¹⁶⁶ виокремлено зони впливу ключових повідомлень медіа рф (територія України та зона бойових дій, що підконтрольна Україні; територія, окупованих терористами та російськими військами; закордонні держави).

¹⁶⁵ На Западе заявили об успехе российской стратегии на Украине. 24.11.2023. URL: <https://lenta.ru/news/2023/11/24/na-zapade-zayavili-ob-uspehe-rossiyskoy-strategii-na-ukraine/>. (дата звернення: 30.11.2023).

¹⁶⁶ Слова та війни: Україна в боротьбі з кремлівською пропагандою (2017). За ред. А.Кулакова. К.: КІС., 132 с. URL: https://issuu.com/internews-ukraine/docs/words_and_wars_ukr. (дата звернення: 15.11.2023).

LENTA.RU: Все Прибалтика **Украина** Белоруссия Молдавия Закавказье Средняя Азия

10:56, 8 ноября 2023 Бывший СССР

Названы потери Украины с начала спецоперации

Liberation: Украина потеряла 200 тысяч бойцов с начала спецоперации

Вооруженные силы Украины (ВСУ) потеряли как минимум 200 тысяч бойцов с начала специальной военной операции (СВО). Об этом пишет французская газета [Liberation](#).

«Готовясь к новой зиме, украинская армия должна постоянно пополнять свои подразделения: по сообщениям, с (...) 24 февраля 2022 года у нее уже было не менее 200 000 убитых и раненых», — утверждает издание.

Отмечается, что Киев надеялся провести контрнаступление быстро. Однако Украина не смогла осуществить запланированное и захватить территории.

Фото: Reuters

Рис.3.2.4. Скрін медіа-повідомлення Lenta.ru від 08.11.2023¹⁶⁷

Критична інтерпретація, як результат аналізу корпусу текстів, екстраполяція та резюмування результатів критичного дискурс-аналізу медіа: як медіа впливає на уявлення про російсько-українську війну, зокрема, були віднайдені основні відповіді на дослідницькі запитання.

Як медіа представляють події, пов'язані з російсько-українською війною, і які ідеологічні та політичні перспективи вони впроваджують через вибір мовних засобів та структуру повідомлень?

1. Аналізовані російські онлайн медіа представляють події, пов'язані з російсько-українською війною упереджено, включаючи внутрішню політику видань (рис.3.2.5).

¹⁶⁷ Названы потери Украины с начала спецоперации. 08.11.2023. URL: <https://lenta.ru/news/2023/11/08/nazvany-poteri-ukrainy-s-nachala-spetsoperatsii/>. (дата звернення: 30.11.2023).

Война Пятьсот восемьдесят пятый день. Онлайн «Медузы»

09:18, 1 октября 2023

«Медуза» с 24 февраля 2022 года следит за российским вторжением в Украину в прямом эфире. Хронику событий 30 сентября читайте [здесь](#), фотографии прошедшего дня смотрите [здесь](#).

Главные новости:

- Минобороны Великобритании: Россия [готовится](#) к еще нескольким годам войны.
- Войска РФ [нанесли удары](#) беспилотниками и ракетами по Украине. Сбиты 16 из 30 дронов.
- В 14 городах России, а также в Крыму и Беларуси, на 40 день после крушения самолета Евгения Пригожина [появились](#) стихийные мемориалы.

Рис.3.2.5. Скрін медіа-повідомлення meduza.io від 01.10.2023¹⁶⁸

2. В основі ідеологічних та політичних мотивів відбору певних типів лексичних одиниць лежать, в тому числі три стратегічні документи – Доктрина інформаційної безпеки рф, воєнна доктрина рф та Концепція зовнішньої політики рф, а також Доктрина В. Герасимова (рис.3.2.6).

LIFE

13 мая, 05:36 3624

Залужный назвал Герасимова сильным врагом и призвал ВСУ уважать его

Главком ВСУ Залужный назвал главу Генштаба ВС России Герасимова сильным врагом

Начальник Генерального штаба Вооружённых сил России генерал армии Валерий Герасимов является "сильным врагом", которого ВСУ должны уважать. Об этом заявил главком ВСУ Валерий Залужный в интервью украинскому журналисту Дмитрию Комарову, опубликованном на YouTube

Рис.3.2.6. Скрін медіа-повідомлення Life.ru від 13.05.2023¹⁶⁹

¹⁶⁸ Война Пятьсот восемьдесят пятый день. Онлайн «Медузы». 01.10.2023. URL: <https://meduza.io/live/2023/10/01/voyna>. (дата звернення: 30.11.2023).

¹⁶⁹ Залужный назвал Герасимова сильным врагом и призвал ВСУ уважать его. 13.05.2023. URL: <https://life.ru/p/1578988>. (дата звернення: 30.11.2023).

Які конкретні фреймінгові стратегії використовуються медіа в процесі висвітлення військових подій, та як ці стратегії впливають на сприйняття російсько-української війни суспільством?

1. З огляду на те, що дискурсивна/ фреймінгова стратегія є планованим підходом до створення та поширення дискурсу з метою досягнення певних цілей або впливу на аудиторію, то вона містить чіткі методи та конкретні прийоми, які використовуються для формування думок та переконань, сприйняття ідей та поглядів або формування ідентичності в текстах та мовленні.

2. До дискурсивних стратегій в аналізованих медіа текстах належать, перш за все, **переконання** та **аргументація** як використання логічних аргументів, доказів та фактів, щоб переконати аудиторію у правильності або важливості думки, особливо, «Руського міра» (рис.3.2.7).

LIFE

31 марта, 14:59

Россия провозгласила себя оплотом Русского мира в новой Концепции внешней политики

В новой Концепции внешней политики Россия определяет себя как оплот Русского мира

Россия определяет себя как оплот Русского мира и суверенную державу, которая поддерживает глобальный баланс сил. Об этом говорится в

обновлённой Концепции внешней политики РФ, утверждённой 31 марта указом главы государства Владимира Путина.

Рис.3.2.7. Скрін медіа-повідомлення Life.ru від 31.03.2023¹⁷⁰

¹⁷⁰ Россия провозгласила себя оплотом Русского мира в новой Концепции внешней политики. 31.03.2023. URL: <https://life.ru/p/1569228>. (дата звернення: 30.11.2023).

3. У переважній більшості (80%) аналізованих текстах відбувається звернення до емоцій аудиторії, викликання почуттів співпереживань та реакції, щоб збудити симпатію, захоплення або обурення, тобто **емотивна апеляція**. Також спостерігається виключення та / чи **маргіналізація думок**, тих хто суперечить визначеній дискурсивній стратегії (рис.3.2.8).

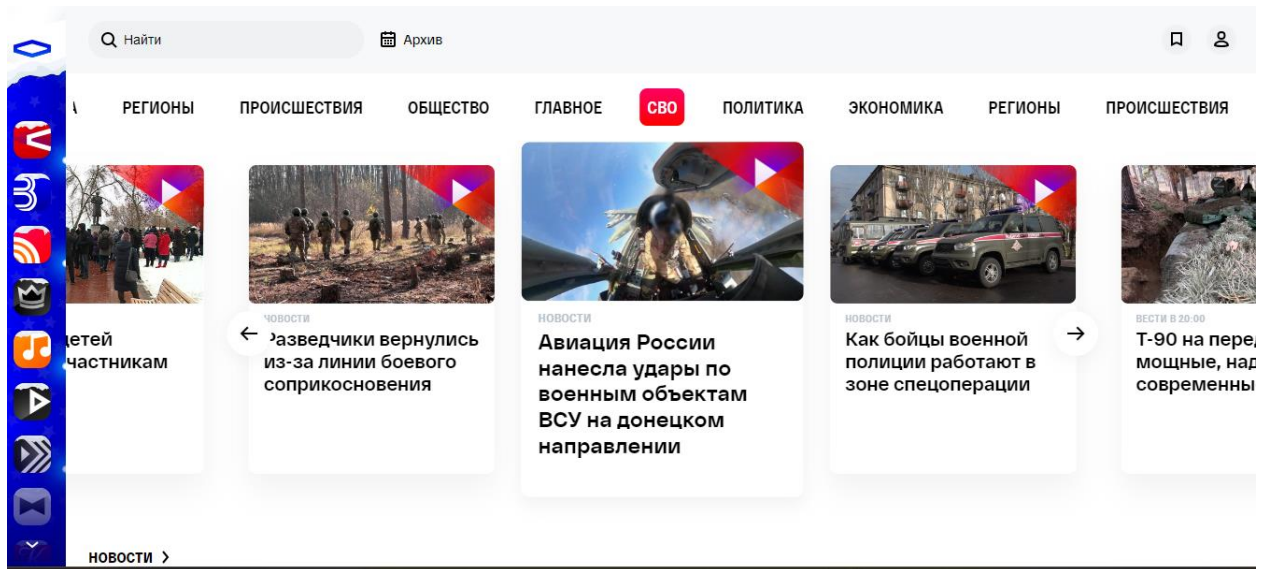

Рис.3.2.8. Скрін розділу «СВО» на сайті холдингу «Россия24»¹⁷¹

Яким чином медіа взаємодіють із загальним дискурсом про тероризм і безпеку в контексті російсько-української війни, і як це відображається на формуванні громадської думки?

1. Використання різних видів **ідеологічного дискурсу** (різні способи уявлення світу, системи цінностей, ідеологій та політичних переконань, які формуються і поширюються через мовні конструкції та метакомунікацію), таких, як **економічний**, **політичний** та **релігійний**. Вони передбачають включення певних ідей або ідеологічних концепцій у дискурс для підтримки певних поглядів або цінностей, в тому числі через **стереотипизацію** як застосування загальних стереотипів або спрощення уявлень про соціальну групу або особу з метою впливу на сприйняття цільовими аудиторіями.

¹⁷¹ СВО. URL: <https://smotrim.ru/vesti/specoperaciya>. (дата звернення: 30.11.2023).

2. На формування громадської думки ці типи дискурсу впливають з часом, якщо систематично використовувати шаблонність та типові мовні звороти, які застосовувати чи до окремих соціальних груп, чи до окремих осіб, то через спочатку соціальну адаптацію, а потім інтеріоризацію відбуваються процеси проникнення ідей, в тому числі терористичних, у свідомість цільових аудиторій або ж суспільства в цілому.

Які соціокультурні та історичні контексти враховуються чи ігноруються медіа у висвітленні російсько-української війни, і як це впливає на конструювання сенсу та ідентичності в громадськості?

1. У висвітленні російсько-української війни в аналізованих медіа простежується підтримка ідеї «русского мира» та спільної братської історії рф та України, що легітимізує військові дії – спеціальну військову операцію рф на території сусідньої незалежної держави – України. Такий **історичний фреймінг** та «**спільна культура**» з запереченням існування окремої української культури свідчить про те, що аналізовані російські онлайн медіа обирають певні ракурси до представлення інформації, що впливають на сприйняття події або ситуації їх читачами (**рис.3.2.9**).

2. Зважаючи на те, що аналіз використання **фреймінгу** є важливим аспектом критичного дискурс-аналізу медіа, то слід відмітити використання базових шаблонів висвітлення подій за **принципом біполярності** – «свій-чужий», «рф – добро, Україна – зло», що підтверджується результатами проведеного аналізу. Використання дихотомії «добро – зло» характерне для медіа, що поширюють терористичні ідеї.

Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев»

12 июля 2021 года 17:00

Недавно, отвечая в ходе «Прямой линии» на вопрос о российско-украинских отношениях, сказал, что русские и украинцы – один народ, единое целое. Эти слова – не дань какой-то конъюнктуре, текущим политическим обстоятельствам. Говорил об этом не раз, это моё убеждение. Поэтому считаю необходимым подробно изложить свою позицию, поделиться оценками сегодняшней ситуации.

Рис.3.2.9. Скрін статті В. Путіна «Об историческом единстве русских и украинцев»¹⁷²

Отже, з огляду на те, що рф визнано країною – спонсором тероризму, то і медіа, які фінансуються урядом цієї країни, доцільно визнати такими, що поширюють окремі ідеї тероризму, а також здійснюють медіа-терористичну діяльність, в тому числі щодо власного населення за принципом «бий свого, щоб чужі боялись».

Висновки до 3 розділу

1. Дослідження 200 матеріалів, які взято з 10 провідних російських онлайн-медіа (Meduza, Gazeta.ru, Lenta.ru, LifeNews, Moskovskiye Novosti, Novye Izvestia, Pravda.ru, Pravo.ru, Russia 24, Russkiy Kurier) про російсько-українську війну період з 24 лютого 2022 року по 30 листопада 2023 року за допомогою критичного дискурс-аналізу медіа не лише розширює наше розуміння взаємодії мови, влади та суспільства, але й стає кричуще важливим

¹⁷² Стаття Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев». 12.07.2021. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>. (дата звернення: 25.11.2023).

для розуміння таємниць сучасної інформаційної реальності в умовах російсько-української війни.

2. Країна-спонсор тероризму – рф, визнана на міжнародному рівні, відтак, варто виокремлювати російські медіа, в тому числі онлайн медіа, які отримують фінансування від уряду рф, як справжніх медіа-терористів, що активно поширюють не лише окремі ідеї тероризму, але й здійснюють системну медіа-терористичну діяльність, яка особливо стосується їх взаємодії з власним населенням, впроваджуючи принцип «бий свого, щоб чужі боялись».

3. На основі проведеного критичного дискурс-аналізу медіа, використовуючи тривимірну модель Н. Феркло, виявлено наступні особливості. На рівні дискурсивної практики усі онлайн-медіа спрямовані на соціальні групи, які володіють російською мовою без словника, і читання текстів відбувається як зі стаціонарних, так і з мобільних пристроїв. На рівні тексту спостерігається шаблонність мовних зворотів, а лексика в текстах з ключовими словами «Україна» та «СВО» має негативне забарвлення. На рівні соціальної практики виявлено відтворення існуючих дискурсів у соціумі, таких як «единая россия» та «русский мир», з використанням лексики з дифузною семантикою. При цьому споживання таких медійних продуктів призводить до додаткових джерел напруги та формує ореол ненависті у населення рф до всіх аспектів соціального життя, пов'язаних з Україною.

ВИСНОВКИ

Отже, під час проведення дослідження було реалізовано мету та дослідницькі завдання роботи, що дозволяє зробити такі висновки:

1. Взаємодія між медіа та тероризмом у XXI столітті викликає велике занепокоєння, оскільки це складне явище, що постійно еволюціонує. Засоби масової інформації стають потужним інструментом для терористів, які використовують їх для поширення своїх повідомлень. В той же час, медіа відіграють вирішальну роль у формуванні громадської думки та визначенні реакції уряду. Забезпечення балансу між імперативом прозорої комунікації та необхідністю запобігти навмисному поширенню терористичної пропаганди залишається викликом як для медіа-професіоналів, так і для політиків, які постійно борються з тероризмом. Ця постійна боротьба визначає нові вимоги та відповідальності для тих, хто працює у сфері інформаційних технологій та громадської політики.

2. Значущість концепції «пост-правди» у контексті російсько-української війни невіддільна від того, що сам термін визначається як ситуації, де об'єктивні факти відіграють менш значущу роль у формуванні громадської думки, ніж емоції та особисті переконання. Це явище пов'язане з поширенням фейкових новин, політичною брехнею та іншими формами маніпуляційної комунікації. Розгляд історико-культурного аспекту пост-правди вказує на його взаємозв'язок із змінами у владних структурах та стратегіях, роблячи цю тему важливою для критичного аналізу теорії комунікації. Причини пост-правди охоплюють такі явища, як поляризація політичної сфери, неетична практика журналістики та хаос, ініційований цифровими медіа-технологіями. Важливим аспектом також є соціально-політичний стан, де громадяни та політики втрачають повагу до істини, приймаючи за правду лише те, що відповідає їхнім віруванням чи почуттям. Це може призвести до розпаду соціальної довіри та деградації медіа-простору, що вимагає уважного аналізу та вдумливих підходів у сфері комунікації.

3. Сучасні наукові дослідження проявів медіа-тероризму свідчать про те, що використання медіа-платформ для поширення терористичної інформації та збудження страху та паніки серед населення стає все більш поширеним та ефективним методом дій терористичних груп. Дослідження показують, що медіа-тероризм може мати серйозний вплив на громадське здоров'я та безпеку, оскільки створює сприятливе середовище для паніки, страху та недовіри в суспільстві. Крім того, медіа-тероризм може підштовхувати людей до прийняття радикальних рішень та поведінки, що може стати причиною виникнення конфліктів та насильства. Так, важливо критично підходити до інформації з будь-якого ЗМІ та шукати численні джерела, щоб отримати повне розуміння будь-якої ситуації, тому перспективним вважаємо подальший аналіз практики використання окремими засобами масової інформації окремих аспектів, притаманних умовам пост-правди, в тому числі медіа-тероризму.

4. Критичний дискурс-аналіз медіа виступає як важлива методика дослідження в сучасному медіа-просторі. Фокусуючись на аналізі текстів, образів і репрезентацій, цей підхід ставить перед собою завдання виявлення впливу влади, ідеології та соціокультурних процесів на медійний контент. Його основна мета – розкрити, як медіа формують, відображають та впливають на суспільні уявлення, стереотипи та ідеологічні установки. Ця методика не лише розкриває важливі аспекти взаємодії медіа з суспільством, але й визначає їхній вплив на формування громадської думки та соціокультурного контексту, підкреслюючи значущість аналізу медійних динамік у сучасному інформаційному середовищі.

5. Критичний дискурс-аналіз 200 матеріалів про російсько-українську війну від 10 провідних російських онлайн-медіа (Meduza, Gazeta.ru, Lenta.ru, LifeNews, Moskovskiye Novosti, Novye Izvestia, Pravda.ru, Pravo.ru, Russia 24, Russkiy Kurier) в період з 24 лютого 2022 року по 30 листопада 2023 року, не лише розширює наше розуміння взаємодії мови, влади та суспільства. Воно

також стає надзвичайно важливим для розкриття сучасної інформаційної реальності в умовах російсько-української війни.

6. З урахуванням того факту, що рф визнано країною-спонсором тероризму, медіа, що фінансуються урядом цієї країни, слід визнати такими, що поширюють агресивні ідеї тероризму та здійснюють медіа-терористичну діяльність, в тому числі щодо власного населення, виходячи з принципу «бий свого, щоб чужі боялись», застосовуючи стереотипізацію, фреймінг та інші

На основі результатів критичного дискурс-аналізу медіа, заснованого на тривимірній моделі дискурс-аналізу Н. Феркло, варто відзначити наступне:

- медіа-продукти всіх онлайн-медіа спрямовані на соціальні групи, що володіють російською мовою на рівні читання без словника, а також читання онлайн-текстів відбувається як зі стаціонарних, так і з мобільних пристроїв;
- спостерігається шаблонність мовних зворотів, та негативно забарвлена лексика переважає у текстах з ключовими словами «Україна» та «СВО»;
- у аналізованих текстах відбувається відтворення існуючих дискурсів у соціумі, таких як «единая россия» та «русский мир», використовуючи лексику з дифузною семантикою;
- соціальні наслідки системного споживання таких медійних продуктів створюють додаткові джерела напруги та сприяють створенню ореолу ненависті жителів рф до всіх аспектів соціального життя, пов'язаного з Україною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Altheide, D.L. (2017). *Terrorism and the Politics of Fear*. 2d edition. Rowman & Littlefield Publishers. 304 p.
2. Altier, M.B., Thoroughgood, C.N., Horgan, J.G. (2014). Turning away from terrorism: Lessons from psychology, sociology, and criminology. *Journal of Peace Research*, 51(5), 647–661. URL: <http://www.jstor.org/stable/24557447>. (дата звернення: 14.03.2023).
3. Archett, C. (2013). *Understanding terrorism in the age of global media: A Communication Approach*. Palgrave Macmillan London. URL: <https://doi.org/10.1057/9781137291387>. (дата звернення: 14.03.2023).
4. Archetti C. (2013). *Terrorism, Communication, and the Media*. In: *Understanding Terrorism in the Age of Global Media*. Palgrave Macmillan, London. URL: https://doi.org/10.1057/9781137291387_3. (дата звернення: 14.03.2023).
5. Archetti C. (2015). *Terrorism, Communication and New Media: Explaining Radicalization in the Digital Age*. *Perspectives on Terrorism*, 9(1), 49–59. URL: <http://www.jstor.org/stable/26297326>. (дата звернення: 14.03.2023).
6. Asal V., Phillips B.J., Rethemeyer R.K. (2022). *Insurgent Terrorism: Intergroup Relationships and the Killing of Civilians*. Oxford Academic. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197607015.001.0001>. (дата звернення: 12.03.2023).
7. Atran S. (2011). *Talking to the Enemy: Violent Extremism, Sacred Values, and What It Means to Be Human*. Penguin Books.
8. Awan, A.N. (2017). *The Impact of Evolving Jihadist Narratives on Radicalisation in the West*. Oxford University Press EBooks. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190650292.003.0011>. (дата звернення: 12.03.2023).
9. BANI World: What is it and Why We Need it? (2023). URL: <https://digitalleadership.com/blog/bani-world>. (дата звернення: 27.07.2023).
10. Beaugrande de R. (1991). *Linguistic theory: the discourse of fundamental works*. New York : Longman Group UK Limited, 410 p.
11. Berger J.M. (2011). *Jihad Joe: Americans Who Go to War in the Name of Islam*. POTOMAC BOOKS. 280 p.
12. Berger J.M. (2018). *Extremism*. The MIT Press. 216 p.
13. Berger J.M., Stern J. (2016). *ISIS: The State of Terror*. Ecco. 432 p.
14. Bloom, M., Lokmanoglu A. (2023). From Pawn to Knights: The Changing Role of Women’s Agency in Terrorism? *Studies in Conflict & Terrorism*, 46:4, 399-414, URL: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1759263>. (дата звернення: 14.03.2023).
15. Bloom, M.M. (2010). *Death Becomes Her: The Changing Nature of Women’s Role in Terror*. *Georgetown Journal of International Affairs*,

- 11(1), 91–98. URL: <http://www.jstor.org/stable/43133804>. (дата звернення: 12.03.2023).
16. Bloomaert J. (2005). *Discourse. A critical introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 299 p.
17. Briant, E.L. (2015). *Propaganda and counter-terrorism: Strategies for global change*. Manchester University Press. 304 p. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt18mvn1n>. (дата звернення: 12.03.2023).
18. Cascio, J. (2020). *Facing the Age of Chaos*. URL: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d>. (дата звернення: 27.07.2023).
19. ChatGPT. Get instant answers, find creative inspiration, learn something new. URL: <https://openai.com/chatgpt> (дата звернення: 24.06.2023).
20. Conway, M. (2017). Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict & Terrorism*, 40(1), 77-98. URL: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1157408>. (дата звернення: 14.03.2023).
21. Cottle, S. (2006). *Mediatized Conflict: Developments in Media and Conflict Studies*. Maidenhead: Open University Press.
22. Dalgaard-Nielsen A., Hamilton D. (2006). *Transatlantic Homeland Security. Protecting Society in the Age of Catastrophic Terrorism*. 1st Edition. Routledge. 176 p.
23. Definition of post-truth adjective from the Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth?q=post-truth>. (дата звернення: 24.01.2023).
24. Der Derian, J. (2009). *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*. NY: Routledge, 330 p.
25. Dijk, T., van. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: SAGE Publications, 365 p. P.198. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-1998-Ideology.-A-Multidisciplinary-Approach.pdf>. (дата звернення: 10.10.2023).
26. Esman, A.R. (2020). *Rage: Narcissism, Patriarchy, and the Culture of Terrorism*. University of Nebraska Press. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv14npjng>. (дата звернення: 29.11.2023).
27. Fairclough, N. (2001). Critical discourse analysis as a method in social scientific research. *Methods of critical discourse analysis*. 2001. 5(11), 121–138.
28. Gazeta.ru. URL: <https://www.gazeta.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
29. Gill, P, Corner, E., Conway, M., Thornton, A., Bloom, M., Horgan, J. (2017) Terrorist Use of the Internet by the Numbers: Quantifying Behaviors, Patterns and Processes. *Criminology & Public Policy*, 16 (1) pp. 99-117. URL: <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12249>. (дата звернення: 14.03.2023).
30. Harris Z. (1952). *Discourse analysis*. *Language*, 28, pp. 1–30.

31. Harsin, J. (2018). Post-Truth and Critical Communication Studies. Oxford Research Encyclopedia of Communication. <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-757>. (дата звернення: 15.10.2023).
32. Hoffman B. (2006). Inside Terrorism (Revised and expanded edition). New York: Colombia University Press.
33. Jäger S. (2002). Discourse and knowledge: theoretical and methodological aspects of a critical discourse and dispositive analysis. *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage Publications, pp. 32–62.
34. Jenkins B.M., Ronfeldt D. (2021). The Origin and Evolution of the RAND Corporation's Terrorism Databases: Defining and Building a New Field of Knowledge. Santa Monica, CA: RAND Corporation. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1203-1.html>. (дата звернення: 12.03.2023).
35. Kaplan, A., Weimann, G. (2014). Freedom and Terror: Reason and Unreason in Politics. *Contemporary Terrorism Studies Series*. Routledge. 208 p.
36. Kellner, D. (2020). Media Culture. Cultural Studies, Identity, and Politics in the Contemporary Moment. 2nd Edition. Routledge. 334 p.
37. Kumar D. (2017). Islamophobia and the Politics of Empire. Haymarket Books, 220 p.
38. Lankford A. (2013). The Myth of Martyrdom: What Really Drives Suicide Bombers, Rampage Shooters, and Other Self-Destructive Killers. Palgrave Macmillan. 257 p.
39. Lenta.ru. URL: <https://lenta.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
40. LifeNews. URL: <https://life.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
41. Meduza. URL: <https://meduza.io/>. (дата звернення: 01.12.2023).
42. Metzler, J.M. (2019). Dying of Whiteness: How the Politics of Racial Resentment is Killing America's Heartland. Basic Books. 352 p.
43. Moskovskiye Novosti. URL: <https://www.mn.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
44. Mukhina, O.M. (2017). Дискурс-аналіз як метод аналізу соціальних трансформацій. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії», (57), 58-68. URL: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2017-57-9>
45. Nacos, B.L. (1994) Terrorism and the Media. From the Iran Hostage Crisis to the Oklahoma City Bombing. NY: Columbia University Press. 213 p.
46. Nacos, B.L. (2005). The Portrayal of Female Terrorists in the Media: Similar Framing Patterns in the News Coverage of Women in Politics and in Terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, №28:5, pp. 435-451. URL: <https://doi.org/10.1080/10576100500180352>. (дата звернення: 12.03.2023).
47. Nacos, B.L. (2007). Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism. Rowman & Littlefield Publishers. 264 p.

48. New rules adopted for quick and smooth removal of terrorist content online. Press Releases (2021). URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210422IPR02621/new-rules-adopted-for-quick-and-smooth-removal-of-terrorist-content-online>. (дата звернення: 15.11.2023).
49. Novye Izvestia. URL: <https://newizv.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
50. Owen M., Brown G., Yule G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
51. Phillips L. J., Jorgensen M. W. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. SAGE Publ., 230 p.
52. Phillips, B. J. (2015). Enemies with benefits? Violent rivalry and terrorist group longevity. *Journal of Peace Research*, 52(1), 62–75. URL: <https://doi.org/10.1177/0022343314550538>. (дата звернення: 14.03.2023).
53. Potter J. (2004). *Discourse analysis*. Handbook of data analysis. London: Sage, pp. 607–624.
54. Pravda.ru. URL: <https://www.pravda.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
55. Pravo.ru. URL: <https://pravo.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
56. Russia 24. URL: <https://www.vesti.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
57. Russkiy Kurier. URL: <https://ruscur.ru/>. (дата звернення: 01.12.2023).
58. Seib P. (2009). *New Media and the New Middle East*. Palgrave Macmillan. 263 p. URL: <https://doi.org/10.1057/9780230605602>. (дата звернення: 12.03.2023).
59. Seib P. (2021). *Information at War: Journalism, Disinformation, and Modern Warfare*. Polity. 240 p.
60. Seib P., Janbek D.M. (2010). *Global Terrorism and New Media. The Post-Al Qaeda Generation. (Media, War and Security)*. Routledge. 154 p.
61. Shevchuk D., Matuselych T. (2017). Discursive identity and problem of social identification. *Analele Universității din Craiova. Seria Filosofie*, Issue 39, pp.194-201.
62. Stubbs M. (1983). *Discourse analysis*. Oxford: Basil Blackwell.
63. U.S Department of State. Global engagement center. GEC Special Report: Pillars of Russia’s Disinformation and Propaganda Ecosystem. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf. (дата звернення: 12.11.2023).
64. van Dijk T. A. (2001) *Ideology and discourse. A multidisciplinary introduction*. Barcelona: UOC, 64 p.
65. van Dijk T. A., Kintsch W. (1983) *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press, 418 p.
66. Weimann G. (2004). The United States Institute of Peace Special Report #116 “How Modern Terrorism Uses the Internet” URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf>. (дата звернення: 14.03.2023).
67. Weimann G. (2004). The United States Institute of Peace Special Report #119 “Cyberterrorism: How Real Is the Threat?” URL:

- <https://www.usip.org/sites/default/files/sr119.pdf>. (дата звернення: 14.03.2023).
68. Weimann G. (2015). *Terrorism in Cyberspace: The Next Generation*. Woodrow Wilson Center Press with Columbia University Press. 344 p.
 69. Weimann, G. (2006). *Terror in the Internet: The New Arena, The New Challenges*. United States Institute of Peace Press. 325 p.
 70. Weimann, G. (2015). *Terrorist Migration to Social Media*. *Georgetown Journal of International Affairs*, 16(1), 180–187. URL: <http://www.jstor.org/stable/43773679>. (дата звернення: 12.03.2023).
 71. Wen Chen (2018). *A Critical Discourse Analysis of Donald Trump's Inaugural Speech from the Perspective of Systemic Functional Grammar*. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 8, No. 8, pp. 966-972. URL: <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0808.07>
 72. *Word of the Year 2016*. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>. (дата звернення: 24.01.2023).
 73. Азарова, В. та ін. (2021). *Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : монографія*. К.: Нац. акад. Служби безпеки України, 500 с. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_157_93159068.pdf. (дата звернення: 10.11.2023).
 74. Алещенко, В. (2016). *Феноменологія «гібридної війни» та її особливості у виконанні російської федерації: інформаційно-психологічний аспект*. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, Вип. 1, 6-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_vsn_2016_1_3. (дата звернення: 09.03.2023).
 75. Баровська, А.В. та ін. (2018). *Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія*. К.: Нац. акад. Служби безпеки України, 517 с. URL; https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_157_23158169.pdf. (дата звернення: 10.11.2023).
 76. Біленчук П.Д., Козир М.В., Стеценко Ю.В. (2003). *Засоби масової інформації і тероризм: віхи історії*. *Право і безпека*, №2 (4). С. 22.
 77. Бутиріна, М. (2022). *Постправа: істиною володіє той, хто контролює наративи*. *Медіа-нاراتиви: Колективна монографія*. Дніпро: ЛІРА, 116 с. С. 4-15. С. 14. URL: http://fszmk.dnu.dp.ua/uploads/files/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F/2022/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_2022.pdf
<https://zbruc.eu/node/64267> (дата звернення: 09.06.2023).
 78. Веселова, Л.Ю. (2020). *Кібербезпека в умовах гібридної війни: адміністративно-правові засади: монографія/ Одеса: Гельветика, 486 с.*

79. Война П'ятьсот восьмьдесят п'ятий день. Онлайн «Медузы». 01.10.2023. URL: <https://meduza.io/live/2023/10/01/voyna>. (дата звернення: 30.11.2023).
80. Гетьман, А.О. (2006). Висвітлення міжнародного тероризму на телебаченні. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1535>. (дата звернення: 18.10.2023).
81. Гичко, М. (2023). ХАМАС вперше показав відео із заручницею. URL: <https://www.unian.ua/world/hamas-vpershe-pokazav-video-iz-zaruchniceyu-12427218.html>. (дата звернення: 29.11.2023).
82. Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матер. круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). Київ : НА СБУ, 2021. 189 с. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf. (дата звернення: 25.01.2023).
83. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного Партнерства. Аналітичний документ. К., 2018. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/blok_XXI-end_0202.pdf. (дата звернення: 25.01.2023).
84. Гончаренко, А. (30.11.2023). Теракт в Єрусалимі: всі подробиці про трагедію та нападників. <https://tsn.ua/svit/terakt-v-yerusalimi-vsi-podrobici-pro-tragediyu-ta-napadnikiv-2461450.html>. (дата звернення: 30./11.2023).
85. Гринчук, М. (2017). Сучасні методи та технології інформаційного тероризму. Медіа-форум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент: збірка наукових праць. Чернівці: Чернівецький національний університет, Том 5. С. 64-75. URL: <http://en.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/64-Гринчук.pdf>. (дата звернення: 09.03.2023).
86. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS N 90). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_331#Text. (дата звернення: 16.10.2023).
87. Загнітко, А. (2017). Мовноманіпуляційні технології сучасних медійних міфологізацій: лінгвоперсонологійний аспект. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-Лтд, 136 с. С.106
88. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>. (дата звернення: 14.10.2023).
89. Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>. (дата звернення: 14.10.2023).
90. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». 12 травня 2015 року № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

91. Залужный назвал Герасимова сильным врагом и призвал ВСУ уважать его. 13.05.2023. URL: <https://life.ru/p/1578988>. (дата звернення: 30.11.2023).
92. ЗМІ в умовах воєнного стану. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати (2022). URL: <https://detector.media/infospace/article/197627/2022-03-17-zmi-v-umovakh-voennogo-stanu-rekomendatsii-komisii-z-zhurnalistskoi-etyku-shchodo-informatsii-yaku-ne-mozhna-rozgholoshuvaty/>. (дата звернення: 23.11.2023).
93. Иванов, В.Ф., Штурхецький, С.В. (2011). Практикум із журналістської етики: Навчальний посібник / Передм. В.П.Мостового, за ред. проф. В.Ф. Іванова, К.: Комісія з журналістської етики, 312 с.
94. Как в российских школах будут рассказывать о войне с Украиной. Вот названия некоторых параграфов из учебника Мединского. URL: <https://meduza.io/short/2023/07/19/kak-v-rossijskih-shkolah-budut-rasskazyvat-o-voyne-v-ukraine-vot-nazvaniya-nekotoryh-glav-iz-uchebnika-medinskogo>. (дата звернення: 16.10.2023).
95. Кодекс етики/ Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>
96. Колісник Ю. (2010). Текст і дискурс: проблеми дефініцій. Вісник Львівського Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», № 675, С. 111-114.
97. Кому належать найбільші ЗМІ в Україні: опубліковано цікаву інфографіку (2019). URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2019-04-03/komu-prinadlejat-krupneyshie-smi-v-ukraine-opublikovana-interesnaya-infografika/159113>. (дата звернення: 23.11.2023).
98. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).
99. Котенко, Т. (2022). Список російських ЗМІ, які жахають фейками про події на сході України. URL: <https://glavcom.ua/country/criminal/spisok-rosijskih-zmi-yaki-zhahayut-feykami-pro-podiji-na-shodi-ukrajini-823114.html>. (дата звернення: 10.10.2023).
100. Котляр, К., Польовий, М. (2021). Моніторинг соціальних мереж: зростання різноманіття пропаганди та російський інформаційний простір. URL: <https://intent.press/publications/medialiteracy/2021/monitoring-socialnih-merezh-zrostannya-riznomanittya-propagandi-ta-rosijskij-informacijnij-prostir/>. (дата звернення: 15.11.2023).
101. Кривенко С. (2014) Дискурс-аналіз політичних процесів: різноманітність підходів. Вісник Львівського Національного університету імені Івана Франка. Серія «Філософсько-політологічні студії», Вип.5, С. 270-277.

102. Кримінальний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).
103. Ланюк, Є. (2017). Постправда і постлюдство. Постправда як чинник симулятивної деконструкції соціальнополітичного і культурного порядку в інформаційному суспільстві. 03.04.2017. Zbruc̆. URL: <https://zbruc.eu/node/64267>. (дата звернення: 09.06.2023).
104. Макарова, В.О. (2008). «Культура страху» як етична проблема діяльності засобів масової комунікації. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2360>. (дата звернення: 18.10.2023).
105. Макінтайр Л. (2021). Постправда/ пер. з англ. Р. Свято. К: ArtHuss, 208 с.
106. Макінтош, С. (2021). Масові звірства. Як домогтися правосуддя? Посібник для груп потерпілих відвід масових злочинів. URL: https://www.usmmm.org/m/pdfs/Ukrainian_Language_Pursuing_Justice_Handbook.pdf. (дата звернення: 28.11.2023).
107. Медіа-тероризм: тепер і в Україні? (2002). URL: <https://detector.media/community/article/444/2002-05-21-media-teroryzm-terer-i-v-ukraini/>. (дата звернення: 22.11.2023).
108. Мельник, М. (2022). Тендітна та неспокійна епоха: як технології змінюють світ і як бути до цього готовим. URL: <https://highload.today/uk/blogs/tenditna-ta-nespokijna-epoha-yak-tehnologiyi-zminyuuyut-svit-i-yak-buti-do-tsogo-gotovim/> (дата звернення: 24.06.2023).
109. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68#Text. (дата звернення: 14.10.2023).
110. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text. (дата звернення: 14.10.2023).
111. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text. (дата звернення: 16.10.2023).
112. Мокляк, В.В. (2017). До питання про роль засобів масової інформації у терористичній діяльності. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», С. 339-341. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10921/Moklyk%20Том%202_2017-135.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення: 08.03.2023).
113. Мокляк, В.В. (2017). До питання про роль засобів масової інформації у терористичній діяльності. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м.

- Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», С. 340. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10921/Moklyk%20Том%202_2017-135.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення: 14.03.2023).
114. На Западе заявили об успехе российской стратегии на Украине. 24.11.2023. URL: <https://lenta.ru/news/2023/11/24/na-zapade-zayavili-ob-uspehe-rossiyskoj-strategii-na-ukraine/>. (дата звернення: 30.11.2023).
115. На Западе заявили об успехе российской стратегии на Украине. 24.11.2023. URL: <https://lenta.ru/news/2023/11/24/na-zapade-zayavili-ob-uspehe-rossiyskoj-strategii-na-ukraine/>. (дата звернення: 30.11.2023).
116. Названы потери Украины с начала спецоперации. 08.11.2023. URL: <https://lenta.ru/news/2023/11/08/nazvany-poteri-ukrainy-s-nachala-spetsoperatsii/>. (дата звернення: 30.11.2023).
117. Папіш В.А. (2022). Мовна особистість та вишукана мовна особистість як ключові поняття теорії лінгвоперсонології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, Вип. 13(81). С. 306–310.
118. Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 356 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/20161103.pdf>. (дата звернення: 19.10.2023).
119. Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові (Центр аналізу європейської політики СЕРА). URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/17669/2016-10-20-rekomendatsii-z-protydii-propagandi-taktychni-strategichni-dovgostrokovit-sentr-analizu-ievropejskoj-polityky-sera/>. (дата звернення: 15.11.2023).
120. Рогова, О.В. (2004). Тероризм як вид комунікативних технологій. Культура народів Причорномор'я, №49. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74262/20-Rogova.pdf?sequence=1>.
121. Романюк, О. (2022). Методологія моніторингу онлайн-медіа з урахуванням воєнного часу. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodologiya-monitoryngu-onlajn-media-z-urahuvannjam-voennogo-chasu-i48692>. (дата звернення: 13.11.2023).
122. Россия провозгласила себя оплотом Русского мира в новой Концепции внешней политики. 31.03.2023. URL: <https://life.ru/p/1569228>. (дата звернення: 30.11.2023).
123. СВО. URL: <https://smotrim.ru/vesti/spesoperaciya>. (дата звернення: 30.11.2023).
124. Слова та війни: Україна в боротьбі з кремлівською пропагандою (2017). За ред. А.Кулакова. К.: КІС, 132 с. URL: https://issuu.com/internews-ukraine/docs/words_and_wars_ukr. (дата звернення: 15.11.2023).

125. Солонько, О. (2023). Інфодемія. Зброя дезінформації у вірусну епоху. Markobook, 392 с.
126. Смолій, В.А., Ясь, О.В. (2022). Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. Вісник НАН України, (6), 3–15. URL: <https://doi.org/10.15407/vishn2022.06.003>. (дата звернення: 13.10.2023).
127. Стаття Володимира Путіна «Об историческом единстве русских и украинцев». 12.07.2021. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>. (дата звернення: 25.11.2023).
128. Троценко, Л. (2021). Кількість терактів у світі збільшилася у 2020 році на 15% - Держдеп. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4428450-kilkist-teraktiv-u-sviti-zbilshylasia-u-2020-rotsi-na-15-derzhdep>. (дата звернення: 15.11.2023).
129. Тхоровська, С. (2022). Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу). Молодий вчений, 2 (102), 104–107. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-21>. (дата звернення: 25.07.2023).
130. Тхоровська, С.В. (2007). Стратегії ідеологічного дискурсу. Філологічні науки. Зб. наук.праць. Суми:СумДПУ, № 1, Т. II. С. 50–55.
131. Указ Президента України «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» від 14 квітня 1999 року N 379/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/99#Text>. (дата звернення: 16.10.2023).
132. Указ Президента України від 27 вересня 2021 року №479/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>. (дата звернення: 25.01.2023).
133. Шевчук, Д. (2010). Політичний дискурс: проблема реалізації політики поміж текстом і контекстом. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культура і соціальні комунікації». Вип. 2. С. 151-159. С. 158.
134. Шершньова, О.В. (2022). Медіа-тероризм як гібридна загроза в умовах постправди. Комунікація та інформаційна війна: Програма Міжнародної науково-практичної студентської інтернет-конференції (Острог, 20 жовтня 2022 року). 9 с. С. 4.
135. Шершньова, О.В. (2022). Медіа-тероризм як гібридна загроза в умовах постправди. Гібридна й інформаційна війна у теоретичному та прикладному аспектах: Програма Міжнародної науково-практичної студентської інтернет-конференції (м. Острог, 24 листопада 2022 року). 9 с. С. 4.
136. Шершньова, О.В. (2023). Концепція постправди та загрози гібридного типу: роль журналістики. Scientific and pedagogical internship “Formation of the professional culture of a specialist in journalism,

- advertising and PR”: Internship proceedings, January 30 – March 12, 2023. Wloclawek, 36 p., P. 33-35.
137. Шершньова, О.В. (2023). Концепція постправди та загрози гібридного типу: роль журналістики. Scientific and pedagogical internship “Formation of the professional culture of a specialist in journalism, advertising and PR”: Internship proceedings, January 30 – March 12, 2023. Wloclawek, 36 p., P. 33.
138. Шершньова, О.В. (2023). Концепція постправди та загрози гібридного типу: роль журналістики. Scientific and pedagogical internship “Formation of the professional culture of a specialist in journalism, advertising and PR”: Internship proceedings, January 30 – March 12, 2023. Wloclawek, 36 p., P. 33-35.
139. Шершньова, О.В. (2023). Медіа-тероризм в умовах постправди: до постановки питання. Пресознавство. Press Studies. Вип. 2., С. 276-291. URL: https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/fahovi-vydannya/zhurnal_presoznavstvo/zhp_2023_2/pps_2023_2_ukr_shershnova_o/ (дата звернення: 14.10.2023).
140. Шершньова, О.В. (2023). Медіа-тероризм в умовах постправди: до постановки питання. Пресознавство. Press Studies. Вип. 2., С. 276-291. URL: https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/fahovi-vydannya/zhurnal_presoznavstvo/zhp_2023_2/pps_2023_2_ukr_shershnova_o/ (дата звернення: 14.10.2023).
141. Шершньова, О.В. (2023). Сучасні наукові дослідження проявів медіа-тероризму. Програма XXVIII наукової викладацько-студентської конференції «Дні науки» в Національному університеті «Острозька академія» (Острог, 15-19 травня 2023). 107 с. С. 26.
142. Шершньова, О.В., Якуніна, К.І. (2022). Прояви інфодемії під час російсько-української війни. Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», 17, С. 88-94.
143. Щур, М. (2020). Пропагандисти Кремля використовують українські ЗМІ у боротьбі з Україною – експерти. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mirzakhaniyan-surkov-dez%D1%96nformatsija-propaganda-zmi-ukrajina/31006854.html>. (дата звернення: 23.11.2023).
144. Яворська, Г.М. (2016). Гібридна війна як дискурсивний конструкт. Стратегічні пріоритети, 4(141), 41-48. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/yavorskaya.pdf>. (дата звернення: 08.03.2023).
145. Яворська, Г.М. (2016). Концепт «війна»: семантика і прагматика. Стратегічні пріоритети. Серія : Філософія, 1, 14-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_1_4. (дата звернення: 09.03.2023).
146. Як аналіз дискурсу може розпізнати загрози національній безпеці (2022). Просвітницькі матеріали. Серія: Свобода слова і національна безпека. Київ: УНЦПД, 25 с. URL:

- http://ucipr.org.ua/images/files/1748/1748_file.pdf. (дата звернення: 12.10.2023).
147. Як аналіз дискурсу може розпізнати загрози національній безпеці (2022). Просвітницькі матеріали. Серія: Свобода слова і національна безпека. Київ: УНЦПД, 25 с. URL: http://ucipr.org.ua/images/files/1748/1748_file.pdf. (дата звернення: 12.10.2023).
148. Яровий, Д.О. (2017). Застосування критичного дискурс-аналізу як методу дослідження групової поляризації в соціальних медіа. Проблеми політичної психології, Вип. 5, С. 271-281. С. 278. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2017_5_27. (дата звернення: 12.10.2023).